

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE

FAKULTA MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ

Obor: Mezinárodní studia - diplomacie

Politika a diplomacie C. L. Metternicha

(bakalářská práce)

Autor: Nela Heranová

Vedoucí práce: prof. PhDr. Zdeněk Veselý, CSc.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a vyznačila všechny citace z pramenů.

V Praze dne 20. 5. 2009

.....
Nela Heranová

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat prof. PhDr. Zdeňkovi Veselému, CSc. za cenné rady, odborné vedení, vstřícný přístup a velkou trpělivost.

Dále bych chtěla vyjádřit svůj dík paní Haně Prausové za konzultace a korekturu své práce. Také velmi děkuji své rodině, zejména mámě, za velkou podporu během dosavadního studia.

OBSAH

OBSAH	4
ÚVOD	6
1 ZAČÁTEK METTERNICHOVY DIPLOMATICKÉ KARIÉRY A PRVNÍ ÚSPĚCHY	9
1.1 Úplné počátky kariéry	9
1.1.1 Klemensovo dětství	9
1.1.2 Studentská léta	10
1.1.3 Sňatek z rozumu a první diplomatické krůčky	11
1.2 První velvyslanecká místa v Drážďanech a v Berlíně	12
1.3 Velvyslanec v Paříži	13
1.4 Rakouským ministrem zahraničí	15
1.4.1 Velmi povedený tah - Napoleonův sňatek s Marií Luisou	16
1.4.2 Koalice s Napoleonem	17
2 NAPOLEONŮV PÁD A METTERNICHŮV VZESTUP	21
2.1 Konec války a počátky vyjednávání míru	21
2.2 Co s Napoleonem?	24
2.3 Pařížský mír	26
2.4 Spory nejen ohledně kongresu	26
2.5 Princip legitimacy	28
3 VÍDEŇSKÝ KONGRES	29
3.1 Průběh kongresu	29
3.2 Otázka Německa	30
3.3 Přerušení kongresu a Napoleonova definitivní porážka	31
3.4 Výsledky kongresu	32
4 EVROPA PO VÍDEŇSKÉM KONGRESU	34
4.1 Metternichovo umění - potlačení nebezpečí ze všech stran	35
4.2 Svatá aliance	36
4.3 Aliance čtyř	37
4.4 Kongresová diplomacie	38
4.4.1 Cášský kongres	38
4.4.2 Metternichova osobní krize	40
4.4.3 Další kongresy a udržování systému rovnováhy	41

5	KONEC METTERNICHOVY VLÁDY A ZHODNOCENÍ JEHO VLIVU NA MEZINÁRODNÍ VZTAHY	44
5.1	Pád Metternichova systému a jeho příčiny	44
5.1.1	Situace po smrti Františka I.....	45
5.1.2	Nové a nové konflikty	46
5.1.3	Revoluční rok 1848	47
5.2	Situace po roce 1848 a důsledky pádu systému evropské rovnováhy.....	49
5.3	Metternichův vliv na Evropu a názory na jeho systém	51
5.4	Metternich a Henry Kissinger	53
	ZÁVĚR.....	55
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ	58
	Seznam příloh.....	60

ÚVOD

Kníže Klemens Václav Lothar Metternich je beze sporu jedna z největších osobností devatenáctého století. Metternich byl zdatný politik a vyjednávač. Dokázal řídit rakouskou, potažmo evropskou politiku téměř čtyřicet let. Za celou svou politickou kariéru nezměnil své politické zásady. Byl zapříisáhlým zastáncem monarchie, politické koncepce konservatismu a principu legitimacy. Myslel si, že liberalismus a nacionalismus povedou k rozvrácení monarchie. Prostý lid odjakživa vnímal jako objekt, nikoli subjekt vlády. Jeho nezměnitelný přístup se mu stal nakonec osudným.

Knížete Metternicha jsem si kromě jiného vybrala proto, že dokázal na velmi dlouhou dobu nastolit mír a rovnováhu v Evropě. Metternich je řazen mezi největší politiky Evropy po bok Richelieu a Bismarcka. Mnoho lidí se domnívá, že Metternich byl pouze představitelem tvrdého policejního režimu. Podle mého názoru je úžasné, že dokázal naplnit své cíle a uvést Evropu do systému rovnováhy.

Tento diplomat a politik celou svou kariéru usiloval o mír, což se mu nakonec podařilo naplnit. Otázkou zůstává, za jakou to bylo cenu. Myslím, že mír je to nejdůležitější a v případě Metternichova Rakouska byla jeho cena přijatelná. Metternichovou velkou chybou ovšem bylo, že nikdy nedokázal změnit své názory a zásady, anebo z nich alespoň částečně slevit.

Cílem mé bakalářské práce bude zaměřit se na Metternichovu politickou a diplomatickou kariéru. Pokusím se osvětlit, co ho vedlo k jeho činům, proč po celou dobu své kariéry nedokázal změnit svůj konzervativní přístup.

Při zpracování tématu bude nutné zaměřit se na následující otázky:

- Co znamenala osobnost Metternicha v kontextu dějin pro Evropu. Na jak dlouho se Metternichovi podařilo udržet mír v Evropě, proč a za jakou cenu.
- Další otázkou, kterou jsem si hned na začátku položila, bylo, jak by dopadly Napoleonské války bez Metternichova přičinění a jestli by někdo po válkách dokázal uspořádat celou Evropu tak, jako kníže Metternich.

- Mým posledním úkolem bude poodhalit otázku, proč si Henry Kissinger vybral právě Metternicha, jako téma své disertační práce a zajímal se o něj celý život. Pokusím se srovnat „koncert velmocí“ se 70. lety 20. století.

Moje práce bude vypracována pomocí biografické metodologie. Převládajícím přístupem je v dnešní době biografie interpretativní, která je spojena s konstruktivistickou tradicí. Má práce tedy bude psána touto metodou.

V první kapitole se zaměřím na začátky Metternichovy politické a diplomatické kariéry. Bude to nejkratší část práce, ale je nutné zmínit Metternichovo mládí a studium, jelikož podle mého mínění ovlivnilo jeho názory na celý život. Už od malička Metternich uměl jednat s lidmi a zvláště se ženami. Zažil francouzskou revoluci, před kterou musel uprchnout do Vídně, což velmi ovlivnilo jeho názory na liberalismus a nacionalismus.

Cílem druhé kapitoly bude nastínit strmý vzestup Metternichovy politické kariéry a Napoleonův pád. Pokusím se shrnout, jak Metternich přispěl k ukončení válek a odstranění Napoleona z francouzského trůnu. Další věc, o kterou se budu zajímat, je Metternichovo přispění k poválečnému uspořádání Evropy a jeho koncept evropské rovnováhy. Pokusím se odpovědět na otázku, jestli by Metternich zvládl prosadit svůj koncept, kdyby měl kolem sebe jiné lidi.

Třetí kapitolu věnuji Vídeňskému kongresu a tomu jak se Metternichovi podařilo celou tuto obrovskou věc řídit. Zaměřím se na způsob vyjednávání a na vznik samotné kongresové diplomacie, kterou „vynalezl“ kníže Metternich. V další části kapitoly se budu věnovat Napoleonovu návratu.

Obsahem čtvrté kapitoly bude popis vzniku Svaté aliance a Aliance čtyř. Zaměřím se na koncert velmocí a na popis kongresové diplomacie.

V páté, poslední kapitole se dostanu k roku 1848, kdy byl Metternich odvolán a na situaci, která nastala po jeho pádu. Dále se zaměřím na mínění jeho současníků a následovníků. Poslední věc, kterou se budu zabývat, jsou paralely mezi Metternichovým systémem rovnováhy a druhou polovinou dvacátého století a také se zaměřím na Henryho Kissingera, který byl Metternichovým velkým obdivovatelem.

Moje práce bude čerpat z různých zdrojů, ale nejdůležitější jsou dva následující. Prvním z nich je kniha s názvem *Metternich* od F. Herreho, druhým je kniha *Metternich kontra Napoleon*, kterou napsal J. Šedivý. Dalším mým důležitým zdrojem bude *Umění diplomacie* od Henryho Kissingera.

1 ZAČÁTEK METTERNICHOVY DIPLOMATICKÉ KARIÉRY A PRVNÍ ÚSPĚCHY

1.1 Úplné počátky kariéry

Ještě než přikročím k samotným začátkům Metternichovy kariéry, je potřeba se chvíli věnovat tomu, z jaké rodiny pocházel. Mnoho svých vlastností zdědil po rodičích a jeho názory a zásady se z části formovaly již před samotným začátkem jeho politické kariéry. Proto mi připadá nezbytné alespoň ve zkratce tato základní fakta o Metternichově rodině a mládí zmínit.

1.1.1 Klemensovo dětství

Klemens Václav Nepomuk Lothar kníže Metternich Winneburg - Ochsenhausen, vévoda z Portelly se narodil 15. května roku 1773 v Koblenci v Porýní. Jeho rodové jméno pochází z názvu vesničky Metternich u Weilerswistu. Roku 1679 byli Metternichové povýšeni do stavu hrabat. Jméno Klemens Václav dostal Metternich po svém kmotrovi a Lothar po svém předkovi Lotharovi z Trevíru, arcikanceléři burgundském.¹

Klemens Metternich si odmalička uměl každého získat, zvláště pak ženy (později si vysloužil přezdívku „beau Clémens“² = krásný Klemens). Dokázal upoutat, aniž by se podbízel a velmi brzy se z něj stal mistr v jednání s lidmi. Jelikož zvládl ostatní upoutat, soustředil se příliš sám na sebe.³ Od mládí byl samolibý a velmi sebevědomý a nikdy o sobě nezapochyboval. Velmi často s ním lidé souhlasili a proto se začal domnívat, že pravda je na jeho straně vždy. Od počátku žil v uzavřeném okruhu aristokratického prostředí a proto nikdy

¹ Otec František Metternich byl také diplomat, byl ale spíše horlivý, než schopný. Příliš mnoho mluvil a málo jednal. Matka uměla uvážlivě jednat a hlavně dobře intrikovat. Malý Klemens zdědil matčin vzhled a ducha, po otci aristokratické způsoby a choutky.

² HISTORY REVUE, 7.červenec 2008 - VODIČKOVÁ J. Metternichovy lásky přepisují mapu Evropy! str. 29

³ První školou se Klemensovi stal otcův kabinet a matčin salon. Po celý život mluvil lépe francouzsky než svou rodnou němčinou.

nedokázal pochopit prostý lid. Byl velmi ovlivněn osvícenstvím tj. podřízení jednotlivce pravidlům, respektive autonomie pro vyvolené, osvícenecký absolutismus pro ty ostatní.

1.1.2 Studentská léta

Svá studentská léta strávil mladý Metternich nejprve ve Štrasburku a poté v Mohuči. Ve druhém zmíněném městě studoval diplomacii ve stejnou dobu jako Napoleon Bonaparte vojenskou školu. Tito dva ale na sebe narazili mnohem později. Názory mladého Klemense hodně ovlivnili jeho učitelé. Ve Štrasburku to byl Christoph Wilhelm von Koch, profesor veřejného práva. Jeho nauka vycházela z myšlenky, že stávající státy a jejich vnitřní poměry musí zůstat zachovány a spolu s nimi také zformované právo a šlechtické výsady. Důležitá pro něj byla *balance of powers*, čili mocenská rovnováha, kterou se budu podrobněji zabývat v dalších částech své práce.

Dalším Metternichovým významnějším učitelem byl v Mohuči Niklas Vogt⁴, který přednášel dějiny práva a světové dějiny. Tento vzdělanec hlásal systém rovnováhy. Říkal, že zákonodárná moc má být v rukou lidu a výkonná v rukou panovníka. S touto myšlenkou se Metternich nikdy neztotožnil, ale líbila se mu jiná myšlenka, ze které vycházel celý svůj život: V Evropě na sebe narážejí dvě masy - demokratická a monarchistická. Demokratická chce svobodu a rovnost a pokud zdegeneruje, začne nevíra a anarchie. Oproti tomu monarchistická strana chce řád, a když zdegeneruje, zrodí se despotismus. Aristokratická strana musí stát uprostřed, monarchistickou a demokratickou stranu musí mírnit a také dohlížet na zachování statu quo.

Svá studia ve Štrasburku musel Metternich po dvou letech ukončit. Francouzská revoluce přišla do Štrasburku jako blesk z čistého nebe. Revoluce naprosto zničila idylku a rozbila Metternichovu iluzi zdravého světa. Tento zážitek poznamenal Klemense natrvalo. Nikdy nedokázal pochopit důvody bourání starého a zažitého pořádku. Od tohoto zážitku již nikdy nedůvěřoval ideologům a utopistům, prostě lidem, kteří se snažili změnit svět k lepšímu. Podle Metternicha šlo moderně uvažovat, aniž by došlo ke změně poměrů. Na podzim roku 1790 odjel ze Štrasburku do Frankfurtu nad Mohanem, aby byl svědkem korunovace Leopolda II., nového císaře Svaté říše římské národa německého.

⁴ HERRE, F. *Metternich*. Themis 1996, str. 20

Další Metternichovo studium pokračovalo v Mohuči, ráji starého režimu. Bylo to zářivé město plné zábavy a hýření ve velkém stylu. Z mladého Metternicha se zde stal rokokový kavalír. Jenže v roce 1792 vyhlásila Francie Rakousku válku, následovalo svrnutí Ludvíka XVI. a bitva u Valmy, kde bylo Rakousko společně s Pruskem drtivě poraženo. Toto byl rozhodující obrat jak ve válce, tak v dějinách světa. Kvůli příchodu Sansculottů⁵ byl Metternich donucen Mohuč opustit. To byl další zážitek, který Metternicha ovlivnil. Že byl vyhnán on sám, by mu až tak nevadilo, ale nejhorší bylo, že Sansculotti ukončili v Mohuči jásavé veselí, které tolik miloval.

1.1.3 Sňatek z rozumu a první diplomatické krůčky

Po ztrátě rakouského Nizozemí přišli Metternichové o větší část svého majetku. Metternichova matka se tedy rozhodla najít svému krásnému synovi vhodnou partii. V Rakousku se šlechta téměř nikdy neženila z lásky, ale kvůli společenskému postavení a majetku. Nebylo tedy divu, že Beatrix Metternichová brzy vybrala Klementovi Eleonoru Kounicovou.⁶

Jeho nastávající manželka Lorel měla prostě vše, co Klemens hledal. Dobrý rod, spoustu peněz a později se ukázalo, že dokáže být chápavá manželka a dobrá matka. Ostatně jejich manželství vydrželo přes třicet let. Metternich svou ženu miloval, ale rozhodně nebyla jeho životní láskou. Jednou řekl, že se ženíme proto, abychom měli děti, ne abychom uspokojovali přání srdce. Společnost to vyžadovala jako zásadu.

V roce 1797 zemřel Kounic a Metternich senior byl vyslán jako diplomatický zástupce římsko - německého císaře na kongres v Rastattu. Klemens ho mohl doprovázet jako soukromý tajemník. Byly to první užitečné krůčky na poli diplomacie. Start jeho politické kariéry se ale zatím nekonal. Kongres se táhl přes dva roky bez výsledku a Rakousko nakonec přerušilo jednání. V roce 1801 byl uzavřen mír v Lunéville, jako ukončení druhé koaliční války. Rakousko opět prohrálo a místo odstupujícího ministra zahraničí Thuguta (ten sveřepě

⁵ Sansculotti= revolucionáři, kteří nosili dlouhé, úzké pracovní kalhoty na rozdíl od pánů, kteří nosili culotte, tj. kalhoty po kolena.

⁶ vnučka Václava Antonína Kounice, nebyla příliš hezká, ale to Metternichovi nevadilo. Nejdůležitější bylo, že sňatkem nejen získal velké bohatství a také se mu otevřela cesta do diplomatických kruhů.

bránil Klemensovi v diplomatické kariéře) byl povolán přítel Metternichových Cobenzl. Konečně mladému Metternichovi nebránilo nic v rozletu. Cobenzl mu nabídl hned tři různá místa.⁷

1.2 První velvyslanecká místa v Drážďanech a v Berlíně

Metternich si tedy vybral místo velvyslance v Drážďanech. Přeskočil funkci attaché a stal se rovnou šéfem mise. Viděl, že rovnováha a mír v Evropě byly zničeny hlavně revoluční Francií. Cesta podle něj byla pokusit se znovu nastolit předrevoluční systém států. Tento svůj názor potom důsledně praktikoval ve výkonu své funkce ministra zahraničí. Diplomatičeskému řemeslu se naučil velmi rychle. Dokázal dovést téměř k dokonalosti psaní diplomatických zpráv bez obsahu a závěru. V Drážďanech byl Metternich spokojen. Dokázal zde s každým vyjít a obstál téměř v jakékoli situaci. V tomto městě se zastavil čas. Všechny zvyky, formy a galantnost zde přetrvávaly, jakoby bylo 18. století teprve v polovině. Jediné řešení proti francouzské revoluci v tuto chvíli viděl ve spojení Rakouska a Pruska.

V roce 1803 předal císař František II. Metternichům nové území jako odškodnění za ta sebraná na levém břehu Rýna. Metternich senior byl povýšen do knížecího stavu a Metternich junior byl jmenován velvyslancem v Berlíně. Tam už se dělala velká politika. Berlín byl strohý a odměřený, tak jak se na Prusko patřilo. Metternich měl výhodu, že znal pruského krále Fridricha Viléma III. už z dřívější doby. Pruský dvůr si totiž normálně držel diplomatické sbory co nejdál od těla. Metternich se podle svého plánu snažil sblížit Rakousko s Pruskem, jenže Vídeň mu bránila a Berlín ho nepodporoval. Prusko bylo už od roku 1795 neutrální a dařilo se mu. Rakousko zkusilo od roku 1801 stejnou politiku. Již ale prohrálo dvě války a potřebovalo se postavit na vlastní nohy. Ve Vídni zpočátku odmítali rakousko-pruské spojení, nakonec se ale obrátili na diplomatický sbor v Berlíně, aby Prusko získal.

Rusko chtělo od Pruska alespoň povolení na přechod své armády přes jeho území. Fridrich Vilém III. nejprve preventivně odmítl, ale nakonec i za Metternichova přičinění byla 3. listopadu 1805 podepsána postupimská dohoda Rakouska, Pruska a Ruska. Fridrich Vilém III. se zde zavázal vstoupit do války na straně koalice v případě, že „ozbrojené

⁷ Mohl stát velvyslancem v Kodani, nebo v Drážďanech, nebo se mohl stát zástupcem české koruny u císařského sněmu v Řezně. Kodaň se Metternichovi zdála příliš vzdálená a Řezno moc zastaralé.

zprostředkování“, mající za cíl vyklizení Neapolska, Holandska a Švýcarska Napoleonem a jeho rezignaci na italskou korunu, neskončí úspěchem⁸. Ozbrojené zprostředkování mělo trvat do 15. prosince 1805. Jenže 2. prosince porazil Napoleon cara Alexandra I. a císaře Františka II. u Slavkova v bitvě 3 císařů. Fridrich Vilém III. opustil spolek a vydal se za Napoleonem.

Toto byl Metternichův první osobní nezdár. Tvrdil, že svět je ztracen a Evropa nyní shoří v plamenech. V roce 1806 padla na Napoleonův popud Svatá říše římská. Byl vytvořen Rýnský spolek pod vedením francouzského císaře. Metternichovo selhání ale nebylo jeho chybou, protože Fridrich Vilém III. nebyl schopen včas jednat. Metternich nyní přišel s plánem na záchranu Evropy. Krušné hory, Inn až po Jaderské moře at' patří dál Napoleonovi, ale Evropa na východ od této linie by se měla spojit v obranný spolek Rakouska, Ruska a Pruska. Metternich chtěl za každou cenu zachovat Rakousko. Využil prostředky šité na míru, jako bylo oddalování katastrofy, odsouvání konce a přizpůsobení tomu, co se nedá změnit. Ve Vídni věděli, že Metternich bude pro tuhle práci jako stvořený.

1.3 Velvyslanec v Paříži

Bývalý velvyslanec v Berlíně se tedy nyní stal velvyslancem v Paříži. Měl více štěstí než rozumu, ale uměl kout železo, dokud bylo žhavé. 10 srpna roku 1806 byl Metternich poprvé přijat u Napoleona. Bylo to v den, kdy byl František II. donucen rezignovat na římsko - německou korunu. Poprvé se také setkal s francouzským ministrem zahraničí Talleyrandem⁹. Napoleon svého ministra zrovna nemusel a vyhýbal se mu, pokud to šlo. Obdivoval ho ale pro jeho kavalírství a ostrý jazyk, vlastnosti, které jemu samotnému chyběly.

Metternich Talleyranda obdivoval. Talleyrand byl totiž prototyp dokonalého diplomata a také zastánce ancien régime. Talleyrand žil v osvícenství mnohem déle a byl jím dokonale zformován. 10. srpna měl tedy Metternich své asi nejdůležitější setkání. Stál tváří

⁸ ŠEDIVÝ, J. *Metternich kontra Napoleon*, Panorama, Praha, 1988, str. 67

⁹ Charles Maurice de Talleyrand-Périgord - Francouzskou revoluci prožil jako biskup, potom žil jako světský člověk. Utekl do Ameriky a v roce 1795 se vrátil zpět do Francie. Stal se ministrem zahraničí, včas dokázal vsadit na Napoleona. Byl výborný intrikán.

v tvář muži, kterého později svrhl. Metternich svou první schůzku s Napoleonem později popisoval tak, že Napoleonovo vystupování bylo hranaté, možná i nejisté. Jeho široký sražený obličej, jeho vyumělkovaná snaha imponovat, zkrátka v ničem prý nepoznával velkého muže, za něhož byl tehdy považován. Ve skutečnosti to ale muselo vypadat jinak. Nikdo by nedokázal ani se nezachvát před nejmocnějším mužem světa. Napoleon na oplátku o Metternichovi prohlásil, že je příliš mladý, než aby mohl zastupovat nejstarší evropskou monarchii.

V roce 1806 se zhroutilo Prusko. To odkrylo Rakousku bok. Rakouský ministr zahraničí Stadion chtěl stále ještě porazit Francii po boku Ruska a Pruska. Oproti tomu Metternich viděl současnou situaci jinak. Nemůžeme-li nepříteli zabít, musí se mu objetím zabránit, aby zabil on nás. Ke spojení Francie a Rakouska nedošlo a stalo se to nejhorší, co mohlo. Roku 1807 uzavřela tajně Francie Tylžský mír s Ruskem. Díky němu si Francie přisvojila polovinu Pruska. Metternich tomuto svazku prorokoval krátké trvání. Napoleon se totiž nebude o své plány s nikým dělit a Alexandr I. vedle sebe nestrpí žádné cizí božstvo.

Metternich se teď snažil sblížit s Francií, i když nejmilejší mu bylo původní spojení s Ruskem a Pruskem. Spojení s Ruskem ale po Tylžském míru nebylo možné, proto Metternicha napadlo připojit se jako třetí člen k paktu dvou mocností. Rychle ale zjistil, že Rakousko už není tak silné a pevné, aby ho Francie a Rusko mohli potřebovat. Stadion ale Metternicha nevyslyšel. Rakousko zůstalo samo a v únoru 1808 bylo rozdrčeno. Napoleon mezitím dosadil do Španělska svého bratra Josefa - tam se rozhořel tuhý a urputný boj a povstalecký odpor.

Rakousko touto dobou opět začínalo zbrojit. Metternich tvrdil, že mír s Francií je nezbytný a je k němu potřeba plán, který už měl vymyšlen. Dokud nebylo Rakousko ve středu Napoleonovy pozornosti, byla nejlepší příležitost k uzavření míru s Francií a postavení se na její stranu. Napoleon ale Metternichovi nevěřil, jelikož Rakousko zbrojilo jako divé. Napoleon si nedovedl představit, že by Metternich jednal jinak, než chtěla jeho vláda. Měl ale spoustu práce ve Španělsku.

Napoleon se 15. srpna při audienci na Metternicha obořil, že s ním do koalice nikdy nepůjde, když tolik zbrojí. O deset dní později proběhla nová audience, na které se zmírnilo napětí. Metternich se chválil, že díky jeho úsilí se válečné mraky rozptýlily. Z Paříže psal, že

mají nejen mír, ale dokonce ty nejlepší vztahy. Jenže toto si rozhodl sám, bez dvou hlavních aktérů. Napoleon nevyřkl poslední slovo a Stadion se dál v klidu připravoval na válku. Rakousko Metternicha za jeho činy na vlastní pěst pokáralo a Napoleon se rozhodl velvyslance ignorovat.

V listopadu roku 1807 se Talleyrand rozhodl rezignovat na svou funkci. Tvrdil, že rakouská monarchie je pro Evropu nepostradatelná pro vnitřní i vnější evropský řád. Byl ochoten Rakousku pomoci (samozřejmě na značnou kompenzaci). Podle Metternicha bylo jediným řešením, jak Napoleona porazit, opětovné spojení s Ruskem. Samotné Rakousko by nemělo šanci. Jako druhou variantu nabízel již zmíněné připojení se k Napoleonovi. Jako diplomat si Metternich uměl zajistit budoucnost. Mise mírotvorce ztroskotala a tak se rychle podřídil a začal navrhopvat alternativy řešení.

Metternich nadále pěstoval vřelé vztahy s Francií, respektive s Talleyrandem. Ten hrál proti Napoleonovi a ten mu za to málem nechal setnout hlavu. Po tomto incidentu však Napoleon Tallrandovi pouze strašně vynadal. Talleyrand se rozhodl své služby Rakousku poskytnout. Napoleon dál Metternicha sverepě ignoroval a teď se opravdu k další válce začalo schylovat. Metternich byl zadržen a na hranicích vyměněn za zadrženého francouzského velvyslance. Nepodařilo se mu dosáhnout míru, tak jak si představoval. Pokud by Napoleon vyhrál i tuto válku proti Rakousku, stane se celá Evropa kořistí císařství.

1.4 Rakouským ministrem zahraničí

Metternich si stále byl jistý, že Rakousko válku prohraje (i po vítězství u Aspern¹⁰). Viděl v tom i svou velkou příležitost. V případě prohry by byl ministr zahraničí Stadion odvolán a Metternich by se mohl dostat na jeho místo. Tento jeho odhad byl správný. 2. července vrátili Metternichovi volnost (kvůli výměně za francouzského velvyslance) a ten se ihned odebral ke svému císaři. Dorazil k němu právě v den rozhodující porážky u Wagramu¹¹. Tentokrát už se Napoleon hodlal pojistit, aby proti němu Rakousko už nikdy nemohlo nic podniknout. Nejvhodnější k jednání o míru se v tuto chvíli jevil právě Metternich, který znal Napoleona nejlépe. Vystřídal tedy Stadion na postu ministra

¹⁰ První porážka sebejistého Napoleona arcivévodou Karlem. Ten ale tohoto vítězství nedokázal využít.

¹¹ Bitva u Wagramu se odehrála 5 - 6. července roku 1809.

zahraničí. Nejdříve se 4. srpna stal státním a konferenčním ministrem a potom 8. října rakouským ministrem zahraničí.

Mezitím probíhala mírová jednání. Metternich vyjednával s Napoleonem tak houževnatě, že to francouzského císaře přestalo bavit a vyžadoval místo něj někoho jiného. Mírové podmínky tedy za Rakousko vyjednával Liechtenstein. Metternich si tehdy nechal důkladně zaprotokolovat, že s výsledky tohoto jednání nemá absolutně nic společného. Vídeňský mír byl podepsán 14. října 1809.¹²

Metternich nebyl strůjcem tohoto nevýhodného míru, ale musel se vyrovnat s jeho důsledky. Nový ministr zahraničí přišel Františkovi I.¹³ jako na zavolanou. Císař František byl velice konzervativní panovník. Tento strážce starých mravů vládl téměř 43 let. Na trůn se dostal v roce 1792 a nezbývalo mu, než dalších téměř 23 let válčit. Boje s Napoleonem jej dotlačily k tvrdému vnitropolitickému kursu. Znovu zavedl cenzuru, omezil spolčovací práva, posílil pravomoci policejního aparátu, prostě si upevnil svůj absolutistický režim.

1.4.1 Velmi povedený tah - Napoleonův sňatek s Marií Luisou

Františkovi I. se Metternich zamlouval, protože za něj dělal rozhodnutí. Mistrovským tahem nového ministra zahraničí byla inscenace sňatku Napoleona s Marií Luisou¹⁴. Dříve se v Rakousku říkávalo: „Ostatní ať si válčí, ty, šťastné Rakousko se zas nubuj!“. Nyní platila spíše věta: „Protože už nemůžeš válčit, nešťastné Rakousko, musíš se vdát“. Napoleon byl sice šťastně ženatý, ale jeho manželka Josefína mu nemohla dát potomka. Proto se začal poohlížet po nové nevěstě, která by mu dala dědice.

¹² Rakousko přišlo o 100 000 km² území (3,5 milionu obyvatel), jeho armáda mohla čítat maximálně 150 000 mužů a muselo platit reparace ve výši 85 milionů franků. Nejen díky vídeňskému míru se ocitlo na pokraji bankrotu.

¹³ František zpočátku používal za jménem II., dokud byl ještě císařem Svaté říše římské. Po jejím pádu (1806) se vyhlásil císařem rakouským a začal si říkat František I. Všechno nové bylo podle něj malér. Tento panovník se díky své výchově stal mdlým a lhostejným panovníkem. Byl vždy pilný a puntičkářský, ale zůstával bez jakéhokoli nadšení. Je ale pravda, že neměl lehkou pozici. Dokázal přihlížet a čekat až bude lépe. Během let válčení si vypěstoval zvláštní schopnost přijímání porážek a přizpůsobování se nevyhnutelnému. Před bitvami prý říkával: „Patrně budeme zase bití“ a myslel to naprosto vážně. (citováno z Toulky českou minulostí, díl 5)

¹⁴ Marie Luisa byla dcerou Františka I. a Marie Ludoviky. Byla to mladá, pěkná, zdravá panna, jak někdo dodával obětovaná Mínotaurovi. Její matka byla proti sňatku.

Napoleon měl zpočátku vyhlédnutých pět nevěst. Dvě z nich byly carské dcery, sestry Alexandra I. Kateřina a Anna. Car chtěl jednu ze sester obětovat, protože věděl, že z Napoleonova sňatku by Rusku plynulo hodně výhod. Jenže jejich matka byla proti. Metternich si uvědomoval, jak špatný by byl pro Rakousko sňatek Francie s Ruskem a tak rychle vymyslel skvělý plán. Nabídnout francouzskému císaři habsburskou princeznu. Věnem nevěsty bylo, že otec přijme mírové podmínky a na oplátku by například mohla Francie uzavřít alianci s Rakouskem.

Napoleon se zpočátku cukal, nakonec ale svolil a sám začal tlačit na urychlení sňatku. Problém byl jeho rozvod. To ale Metternich dokázal rychle vyřešit. Podařilo se mu přesně to, co zamýšlel. Rakousko teď bylo relativně v bezpečí a Francouzská koalice s Ruskem se pomalu rozpadala. Marie Luisa se musela podvolit svému osudu. Svatba se konala v Hofburgu. Napoleona zastupoval strýc Marie Luisy arcivévoda Karel. Po sňatku odjela nevěsta do Paříže. Na cestě už jí doprovázel Metternich. Napoleon dostal co chtěl, a po svatbě už odmítal dělat ústupky, které byly předem domluveny ve svatební smlouvě.

Metternich v Paříži dlouho nepobyl. Musel se rychle vrátit do Vídně, kde mezitím co byl pryč, jeho nepřátelé a neschopní přátelé kazili to, co tak těžce budoval. Doma zatím připravili smlouvu o obraném společenství Rakouska a Ruska (hlavně Metternichův otec). Metternich moc dobře věděl, že je v sázce celá zahraniční politika Rakouska. Varoval, že Marie Luisa sice Rakousku pomohla, ale za její oběť se nedá očekávat příliš velká protislužba. Mýlí se, kdo „přikládá tomuto šťastnému spojení moc ovlivňovat všechny Napoleonovy plány nebo je dokonce úplně pozměnit“. Nanejvýš je možné pokusit se tohoto despotického a agresivního Napoleona přibrzdit, bránit mu objetím v pohybu, modifikovat součinností jeho úmysly.¹⁵

1.4.2 Koalice s Napoleonem

Rusko a Francie nyní začaly stát proti sobě. O přízeň Rakouska se začaly ucházet obě strany. Metternich se přiklonil k momentálně mocnějšímu a nebezpečnějšímu státu. Napoleon se rozhodl vést válku proti Rusku a požadoval, aby se Rakousko postavilo na jeho stranu.

¹⁵ HERRE, F. *Metternich*. Themis 1996, str. 102

Nejlepší pro Rakousko by byla neutralita, ale to teď nebylo možné. Rusko se mezitím snažilo spojit rod Habsburků a Romanovců. Marně, protože Metternich dokázal obě nabízené nevěsty Františkovi I. rozmluvit.¹⁶ 14. března 1812 byla uzavřena spojenecká smlouva Rakouska s Francií. Signatáři se zavázali chránit jeden druhého, pokud by byl napaden, nebo ohrožen. Ve skutečnosti to ale znamenalo, že Rakousko dalo Napoleonovi souhlas s útokem na Rusko.

V celém Rakousku byli pro koalici s Francií pouze dva muži.¹⁷ Metternich a císař František I. Morální síla Rakouska byla v tom, že svět ho viděl jako centrum toho, co zbylo ze starých časů. Hlavním cílem Rakouska bylo v současnosti vyhnout se válce na dvou frontách. Nejlepším, co by se mohlo stát, by byla restaurace starého systému států. Metternich to měl neustále v paměti a snažil se toho pomalu dosáhnout. V tomto okamžiku by bylo ideální, kdyby se do sebe Napoleon s Alexandrem pustili a navzájem se co nejvíce oslabili. Pak by strany mohly mít zájem o podporu Rakouska a to by si mohlo diktovat podmínky. To se však v roce 1812 zdálo spíše jako pohádka a utopie.

Rakousko tedy vstoupilo do koalice Francií. Metternich si byl téměř jistý, že bude Rusko poraženo. I tak si ale nechal otevřená zadní vrátka a naznačoval, že Rakousko je ve válce jen pomocník, nikoli hlavní aktér a nemá jinou možnost.¹⁸ Do Ruska táhlo přes 600 000 mužů. Bylo to největší vojsko, jaké do té doby spatřil svět. Bylo tudíž jen otázkou času, kdy *grande armée* zvítězí. Jenže díky ruské taktice spálené země a posléze i zimě se karta obrátila, Napoleon byl poražen a jeho velká armáda rozdrčena. Zpět do Francie se vrátilo jen přibližně 30 000 vojáků.

Metternich se ocitl v pasti. Pokud nevyslyší Napoleonovo volání o pomoc a on se pak vzchopí sám, hrozí zničení Rakouska. Když se Rusové při vítězném tažení nezastaví na hranicích své země, může to být také konec Rakouska. Všechny státy mobilizovaly síly jak

¹⁶ První nevěstou byla carova sestra Anna a tu chtěli vdát za Ferdinanda, ten byl ale příliš mladý a navíc epileptik. Druhým párem měl být arcivévoda Karel a carova švagrová.

¹⁷ Důvody pro podpis této smlouvy byly následující: Geografická poloha. Rakousko bylo ve středu mezi oběma velmocemi a mohlo by jim odolat jen ve dvou případech. 1) pokud by existoval systém evropských států jako před rokem 1789, v němž by Rakousko hrálo významnou roli. 2) pokud se Rakousko spojí v koalici s mocnějším ze soupeřů.

¹⁸ Ruského tažení se účastnila jen malinká část rakouského vojska. Ta navíc vůbec nebojovala a držela se vzadu. Rakousko ujistilo hlavně Rusy, že do boje nebude vstupovat a také se tak nestalo.

jen mohly. Rakousko bylo stále moc slabé na to, aby se prosadilo samo a zároveň nebylo dost silné, aby jeho pomoc dokázala jedné ze dvou stran vyhrát válku (nemělo dost peněz a ani vojáků). Nyní nezbylo než čekat, k jaké straně bude výhodnější se připojit. Nutno říci, že v čekání na správný okamžik byl Metternich opravdový mistr. Navíc měl rakouský ministr zahraničí nyní plné ruce práce s domácími nepokoji, které nakonec dokázal potlačit. Mezitím už uplynula doba čekání. Rusové dokonce plánovali v této době na Metternicha atentát. Byli si jisti, že pokud by byl Metternich odklizen, rakouský císař by vstoupil do koalice s Ruskem a Pruskem.

28. února byla v Kaliczi podepsána smlouva mezi Alexandrem I. a Fridrichem Vilémem III¹⁹. Ta jen upevňovala Metternichovu nedůvěru k těmto dvěma mocnostem. Do války proti Napoleonovi se konečně vložila i Anglie, která mu hodlala zasadit ránu z milosti. Nabídla Rakousku (tak jako předtím Švédsku) finanční podporu za to, že se postaví na stranu vznikající koalice. Napoleon vyhrál rychle za sebou dvě bitvy a ocitl se na hranicích Rakouska. Metternich s císařem Františkem odjeli do Jičína, kde měli vynikající strategickou pozici k vyjednávání (přímo mezi hlavními stany Napoleona, Fridricha Viléma III. a Alexandra I.). V tomto okamžiku již bylo válčícím stranám jasné, že bez pomoci Rakouska jedna druhou neporazí a bez rakouského zprostředkování se strany stejně nedohodnou.

Příměří ze 4. června 1813 bylo uzavřeno do 20. července. Metternich nyní zintenzívnil mírové přípravy a konečně k nim měl dobrý přesvědčovací prostředek - armádu se 120 000 vojáků. Zatím se ještě ale Rakousko nesmělo přiklonit ani k jedné straně. Metternich se obával obou stran. Nedůvěřoval ani Napoleonovi, ani Alexandrovi. S oběma již měl své zkušenosti a oni zase s ním. Rok 1813 byl vrcholem pro Metternicha jak v politice, tak v lásce. Byl mírovým zprostředkovatelem Evropy a prožíval román se svou asi největší láskou Vilemínou Zaháňskou²⁰.

¹⁹ Oba státy chtěli společně napadnout Francii a cenou pro vítěze bylo v případě Ruska Polsko a Prusku mělo připadnout Sasko.

²⁰ Vilemína Zaháňská byla rakouská a slezská šlechtična, českému lidu známá z knihy Babička. Byla velmi vzdělaná, zajímala se o politiku, třikrát se provdala a potom žila volným životem. Tíhla k Rusku, protože jí z něj chodila spousta peněz.

Nyní tedy Metternich stál před nejdůležitějším úkolem - zajištěním míru. „Budu žehnat tomuto osudu, který mi byl přisouzen, jestliže se mi podaří nastolit v Evropě mír. S pomocí Boží budu mít dobré vyhlídky, že vše v dohledné době dokončím; pokud ne, pak děj se co děj, kostky byly vrženy..“²¹ Kromě Metternicha mír totiž nikdo nechtěl. Metternich tedy navrhl mírové podmínky, ve kterých pro svou zemi žádal velmi málo, jen aby dokázal, jak moc mu na uzavření míru záleží. Rusko a Prusko s mírem souhlasili s jednou podmínkou, že Rakousko přistoupí k válečné koalici. To se Metternichovi ani trochu nelíbilo, ale neměl jiné východisko.

26. června 1813 probíhaly rozhovory s Napoleonem v Drážďanech. Napoleon vždy zahajoval bitvu i rozhovor útokem. „Co se to ode mne chce? Abych se vzdal své cti? Nikdy! Třeba zemřu, ale neodstoupím ani pídě země, přijmu mír na základě *statu quo ante bellum*. Vaši panovníci, zrození na trůně se mohou nechat dvacetkrát porazit a přece se vrátí do svých rezidencí; to já, syn štěstěny, nemohu! Mé panství nepřežije den, kdy přestanu být silný, a tudíž obávaný... Vyhrál jsem dvě bitvy, neuzavřu mír.“²² Celý rozhovor trval přes devět hodin. Metternich na Napoleona apeloval, aby přijal mír, jinak bude Rakousko volné v rozhodování a může podpořit koalici. Byl to velký a osudový dialog. Předurčil Metternichův vzestup a Napoleonův pád. Metternich se velmi snažil, aby to vypadalo, že od Drážďan vystupoval už jednoznačně proti Francii, ale to samozřejmě nebyla úplná pravda. Stále ještě byl prostředníkem mezi dvěma stranami.

²¹ Metternichův dopis manželce Lorel

²² ŠEDIVÝ, J. *Metternich kontra Napoleon*, Panorama, Praha, 1988, str. 171,172

2 NAPOLEONŮV PÁD A METTERNICHŮV VZESTUP

Metternich na Napoleona zapůsobil velmi silným dojmem. Napoleon o něm prohlásil: „Metternich, je dobře vycvičený, dával při hodinách v Paříži pozor. Stal se z něj skutečně skvělý státník.“²³ Napoleon tedy uznal Metternicha jako oficiálního zprostředkovatele a vrátil Rakousku alianci. Nakonec souhlasil s mírovým kongresem, který se měl konat 10. července 1813 v Praze a s prodloužením příměří do 10. srpna. Jenže bez Metternichovy přítomnosti byla již 27. června podepsána Rychenbašská konvence. V tomto dokumentu se Rakousko zavázalo vstoupit do války na straně Ruska a Pruska, pokud by Napoleon nepřijal spojenecké mírové podmínky. Metternich se nyní nacházel ve složité situaci. Car se bál jeho zrady a označoval ho za „Napoleonova lokaje“. Ostatní strany na tom byly podobně.

Metternich měl z další války obrovský strach, zvláště poté, co v Drážďanech viděl její důsledky. Rokokový svět, který tak miloval, byl ten tam. Nový rozvrat se zjevně blížil. Je pravda, že ještě 26. července nikdo nevěděl, zda válka bude, či nikoli. Podle Metternicha to nevěděl ani sám Napoleon. Ultimátum vypršelo 10. srpna. Napoleon neodeslal žádnou odpověď, tudíž válka mohla začít.

2.1 Konec války a počátky vyjednávání míru

Metternichovi se válka nehodila do jeho vidění světa, ale tentokrát nebyla jiná možnost. Cíl války koaliční proti Napoleonovi byl jasný. Znovu nastolit mírový řád, místo Napoleonova násilného řádu. Jedním z Metternichových cílů (na rozdíl od ostatních členů koalice) bylo poražení Francie, ale ne zdrcující, tato země musela nadále zůstat silná. Potřeboval ji do svého konceptu rovnováhy v Evropě. Bylo nutné vést osvobozující válku od monarchistického tyrana, ne ale proti monarchistickému panství a feudální společnosti. Toto mělo zůstat zachováno. Metternich už se nyní cítil vítězem nad Napoleonem. Konečně odbila hodina H ke skoncování s tímto samozvaným vládcem.

²³ ŠEDIVÝ, J. *Metternich kontra Napoleon*, Panorama, Praha, 1988, str. 123

Zpočátku byly síly obou armád vyrovnané. Nakonec byl Napoleon 16. října roku 1813 poražen v bitvě národů u Lipska²⁴. Byla to bitva vyhraná hlavně pro monarchy, ne pro národy. Skončila drtivou porážkou Francouzů a ústupem jejich zbylých vojáků k Rýnu. Nejtěžším úkolem ale bylo se po vyhrané válce dohodnout. Jediné, co vítězné mocnosti spojovalo, byl strach z Napoleona, nutnost jeho porážky a Metternichovo umění diplomacie.

Po Napoleonově porážce byl Metternich vyzdvihován do výše. Například Goethe patřil k velkým Metternichovým obdivovatelům a psal o něm, jak je skvělý. Císař František I. tento názor sdílel. Povýšil proto Metternicha na dědičného rakouského knížete (na popud polního maršála Karla Schwarzenberga).

V listopadu 1813 byl Napoleon donucen stáhnout se za Rýn. Spojenci ho podle Rusů a Prusů pronásledovali příliš pomalu. Podle Metternicha bylo tempo dostatečné. Jak už bylo řečeno, nechtěl nechat Francii vykrváčet. Od bitvy národů u Lipska měl Metternich jedno hlavní předsevzetí: během zimy uzavřít mír, pokud se Napoleon bude chovat rozumně. Jenže to se nestalo. Válka musela pokračovat, ale Metternich jí hodlal kontrolovat, aby se dal později kdykoli uzavřít mír. Zatímco spojenci byli ve Frankfurtu, Napoleon neměl důvod mít strach. Metternich doufal, že až se vojska dostanou do Francie, Napoleon si vše rozmyslí a bude chtít uzavřít mír. Vše bylo čím dál tím složitější. Metternich musel zároveň udržet spojence u sebe i od sebe, dovolovat jim postup vpřed a potom je zadržovat a hlavně vyhrát válku a zároveň neprohrát mír.

Metternich stále doufal, že dosáhne míru za dobrých podmínek pro Rakousko a také pro Evropu. Nechtěl vystupňovat válku do krajnosti, ani dobýt Paříž. Proto instruoval Schwarzenberga, aby postupoval ne příliš rychle ani příliš daleko. Zadržování moci chtivého cara Alexandra I. bylo čím dál tím těžší. Naštěstí si k tomu našel Metternich spojence - britského ministra zahraničí Castlereagha. 14. února 1813 prožil Metternich asi nejtěžší den své kariéry. Car se rozhodl táhnout na Paříž a svolat lidové shromáždění, které si zvolí nového panovníka. Nastala dlouhatánská hádka, kterou Metternich vyhrál. Car se hrozně rozohnil, ale brzy se unavil a tak si Metternich mohl prosadit svou.

²⁴ Bitva trvala 3 dny a bylo zde téměř 10 000 mrtvých a raněných

Spojenci táhli na Paříž a pruská armáda příliš spěchala. Napoleon využil tuto slabinu a téměř jí rozdrtil. Po tomto incidentu neměl nejmenší chuť vyjednávat o míru. Metternicha opustilo štěstí. Jak v politice, tak i v lásce se mu přestalo dařit. Vilemína Zaháňská ho už v tak tíživé situaci vyloženě trápila svými zálety.

25. února roku 1814 spojenci poslali Napoleonovi výzvu, v níž se psalo, že buď se vrátí hranice z roku 1792, nebo začne válka do krajnosti. Navíc Metternich s Castlereaghem navrhli přeměnit koalici na řádné spojení - čtyřdohodu. Smlouva o ní byla podepsána 9. března 1814²⁵. Nyní byly tedy válečné cíle stanoveny již naprosto jasně. Vrátit hranice z roku 1792, dát nezávislost Španělsku, Švýcarsku a italským a německým státům. Signatáři čtyřdohody se zavázali navzájem si pomáhat a Anglie přislíbila dotace kontinentálním mocnostem. Toto válečné spojení mělo být zároveň i společenstvím mírovým. Výhodou aliance bylo nabídnutí míru Napoleonovi nikoli separátně, ale právě hned všemi čtyřmi mocnostmi najednou. Aliance měla fungovat dvacet let, aby se stihlo dosáhnout evropské rovnováhy a taky tuto nabytou rovnováhu udržet.

Každý z účastníků vnímal alianční smlouvu jinak. Zatímco Metternich jí viděl jako mírový nástroj, car Alexandr jí viděl jako záminku k tažení na Paříž. Spojenci prodloužili Napoleonovi ultimátum. Napoleon ale nehodlal nabídky míru využít. Jeho panovnická existence byla, jak on sám tvrdil, těsně spjata se štěstím ve válce. Metternich provedl poslední pokus, aby Napoleon přijal mírové podmínky Evropy. Více než hranice z roku 1792 a podržení trůnu mu Metternich ani nabídnout nemohl. Apeloval na francouzského ministra zahraničí Caulaincourta. Ten by tyto mírové podmínky přijal hned, ale bohužel se musel řídit rozkazy svého panovníka.

Po tomto odmítnutí podmínek míru Metternichovi s konečnou platností došlo, že pokud chce nastolit mír a svůj plán evropské rovnováhy, Napoleon musí jít stranou. Zapojil se tedy bez námitek do posledního boje. Napoleon se nedokázal chytit záchranného lana, které mu Metternich po celou dobu jednání házel. Učinil poslední zoufalý pokus vpadnout spojencům do zad. Tím ale spojeneckým vojskům jen odkryl cestu na Paříž.

²⁵ Smlouva byla podepsána v Chaumontu. Signatáři: za VB Castlereagh, za Rakousko Metternich, za Rusko Nesselrode a za Prusko Hardenberg

Celá válka tedy skončila vpádem ruského cara Alexandra I. do hlavního města Francie. Car přijel se vši parádou, jako imperátor a osvoboditel lidu. To by samo o sobě Metternichovi nevadilo. Jen se obával, že car bude z úspěchu politicky těžit na úkor Rakouska a celé Evropy. Talleyrand se prohlásil za hlas lidu a vyzval senát, aby upřel Napoleonovi korunu. V důsledku toho, nezbývalo Napoleonovi, než abdikovat za sebe i své potomky. Stalo se tak 6. dubna roku 1814. Po Napoleonově odstoupení senát povolal Ludvíka XVIII. na trůn (místo jeho popraveného bratra Ludvíka XVI.). Ludvík XVIII. v tu dobu ještě pobýval v Anglii a tak v Paříži zatím mohl intrikovat Talleyrand a vládnout car Alexandr I. Metternich se už v tu chvíli hnál z Burgundska do místa dění.

V rozhodnutí o znovu dosazení Bourbonů se Talleyrand i Metternich shodli. Tito dva měli velmi podobné názory na většinu věcí. Pro oba politiky bylo samozřejmě nejlákavější dosadit do čela Francie jako regentku Marii Luisu. Oběma pánům by to značně usnadnilo přechod k evropské rovnováze. Jenže proti tomu návrhu byla zásadně Anglie. Talleyrand rychle pochopil, že pokud se chce udržet ve špičce vysoké politiky, nezbývá mu nic jiného než se hned zpočátku chopit otěží a zorganizovat návrat Bourbonské dynastie na francouzský trůn. Stejně jako Metternich byl Talleyrand zastáncem *ancien régime*. S novou monarchií totiž mohlo ožít vše, co se v minulosti osvědčilo a také mohlo dojít k odstranění pozůstatků revoluce a pozdějšího císařství. Talleyrand byl opravdu obratným politikem, snažil se mít všechny nakloněny na svou stranu. Nejprve ihned po tom, co ho Senát jmenoval prozatímním předsedou vlády, nechal odstranit veškerý kompromitující materiál z doby císařství. Dále se začal věnovat nejmocnějšímu muži v Paříži - Alexandrovi I. Nechal carovi část svého paláce a poskytl mu i sám sebe.

2.2 Co s Napoleonem?

10. dubna 1814 přispěchal Metternich do Paříže za Talleyrandem. Dvě spřízněné duše byly opět spolu. Oba muži mohli kolaborovat a konspirovat proti Alexandrovi (přesně tak, jako to dělali svého času proti Napoleonovi). Jako první vyvstala otázka, co udělat s poraženým Napoleonem. Car Alexandr I. Napoleonovi slíbil Elbu (ta původně patřila k Velkovévodství Toskánskému) jako suverénní knížectví a dva miliony franků ročně na jeho pobyt (ty měla vyplácet Francie). Alexandrův návrh se samozřejmě nezamlouval ani Metternichovi, ani Talleyrandovi. Metternich se nechtěl vzdát Elby a Talleyrand nechtěl platit. Navíc oba měli společný názor na to, kam s Napoleonem. Chtěli ho poslat co nejdál to

půjde (Azory). Škoda jen, že se jejich záměr nenaplnil, dalo by se tím ušetřit hodně času a hlavně starostí.

Druhou nutnou věcí byl Napoleonův rozvod s Marií Luisou. Její sňatek s Napoleonem Metternichovi dobře posloužil, ale za současné situace by mohl Rakousku spíše uškodit. Problém byl, že z manželského svazku vzešlo dítě - syn Napoleon František Josef Karel. Marie Luisa byla donucena vrátit se do otcovského domu. Na jaře roku 1814 odjel Napoleon do exilu na Elbu. Car Alexandr se nedal přemluvit k jinému řešení. Metternichovi a Talleyrandovi se alespoň podařilo zabránit tomu, aby Napoleon odjel na Elbu se svou zatím ještě zákonnou manželkou Marií Luisou.

11. dubna 1814 Alexandr a Metternich podepsali tzv. Fontainebleuskou smlouvu, v níž byly písemně stvrzeny ústupky spojenců a Napoleonova rezignace. Na francouzský trůn tedy nastoupil Ludvík XVIII., dobrotivý, ale ne příliš moudrý panovník. Naštěstí měl ale k ruce Talleyranda. Ten si s podporou britského ministra zahraničí Castlereagha vypůjčil z Anglie ústavu (i když značně ořezanou). *Charte octroyée* s komorou pairů a komorou poslanců byla ústava s trochou liberalismu a malým množstvím parlamentarismu.²⁶

Metternich byl odjakživa toho názoru, že mír se dá získat a udržet jen za předpokladu rovnováhy mezi evropskými mocnostmi. Teď po porážce Napoleona měl ideální příležitost, jak tuto svou myšlenku prosadit. Bylo třeba zajistit mír s Francií, jako protiváhu vůči Rusku a Prusku. Všichni vysocí představitelé byli pro Metternichův plán. Talleyrand byl pro, kvůli svým podobným názorům a hlavně možnosti opětovného vzestupu Francie. Anglický ministr zahraničí, jako zastánce *balance of powers*, s podporou Metternicha také neváhal. Car Alexandr I. se vžil do své role mírotvorce a chtěl dát Francii nějaký dar. Otázkou zůstává, jestli by se Metternichovi někdy podařilo jeho koncept míru prosadit, kdyby neměl tak vydatnou podporu ostatních států. Podle mého názoru by se mu to možná povedlo, ale pochybuji, že tak rychle. Kdyby na vysokých postech seděli vyložení odpůrci evropské rovnováhy, tak podle mého, i když byl Metternich velmi dobrý a schopný diplomat, by neměl moc šancí svůj koncept prosadit. S podporou Francie, jako poraženého státu, by se sice asi počítat dalo, ale pokud by v čele Anglie stál někdo jiný, kdo ví. Pro mne i nadále zůstává záhadou, proč se na stranu tohoto návrhu postavil ruský car. Rusko odjakživa toužilo po

²⁶ HERRE, F. *Metternich*. Themis 1996, str. 156

expanzi na západ a po pozici hegemonu v Evropě. Alexandr se tedy musel velmi vžít do role zachránce Francie, že dovolil takovou myšlenku, jakou byl systém evropské rovnováhy.

2.3 Pařížský mír

Na stvrzení Metternichova návrhu byl 30. května roku 1814 podepsán tzv. Pařížský mír. Později si vysloužil název *první*, protože nebyl zdaleka tak životaschopný jak si jeho signatáři mysleli.²⁷ Za dva měsíce od podpisu se měl ve Vídni konat kongres o mírovém uspořádání Evropy. Proti Pařížskému míru se zvedla vlna nevole (zvláště v Prusku). Metternich a Talleyrand ale byli svým úspěchem nadšeni a náležitě se za něj chválili. Talleyrand prohlásil: „Nyní máme konečně správný mír. Všechno ostatní bylo přeci jenom zdání. Lidé se smyslem pro politiku musí být se smlouvou spokojeni.“²⁸

2.4 Spory nejen ohledně kongresu

Metternich nakonec odjel do Anglie (kvůli vyjednání kongresu), kde se mu dostalo poněkud chladného přijetí. Angličanům se zřejmě nelíbil sňatek Napoleona a Marie Luisy a také to, že Rakousko tak dlouho váhalo se vstupem do koalice proti Napoleonovi. V tisku byl Metternich sice označován jako „miláček lidu“, ale ve skutečnosti se lidem víc zamlouval Fridrich Vilém III. a také ruský car. Metternich měl ovšem na své straně Castlereagha a prince regenta Jiřího IV. Je pravda, že Metternich se hodně snažil v Anglii zanechat dojem. V tomto mu do značné míry pomohl car Alexandr. Metternich se vždy choval vytríbeně a působil jako elegán a kavalír s velikým šarmem. Oproti tomu Alexandr se choval nemožně, například šokoval celý dvůr výrokem o tom, že Rusko je nevypočitatelné. Od Metternicha si Alexandr vysloužil přezdívku - severský barbar, který si chce hrát na jakobína jihu. Postupně se spory mezi ruským carem a rakouským ministrem zahraničí neustále prohlubovaly.

²⁷ Dohodlo se, že poražená Francie nebude platit žádné reparace a budou ponechány hranice z roku 1792 s přídatkem 150 čtverečných mil a 500 000 obyvatel. Anglie vrátila Francii většinu kolonií (ale ponechala si Maltu a dřívější holandské kolonie Kapsko a Cejlon). Holandsko mělo být odškodněno Rakouským a Francouzským Nizozemím. Rakousku bylo vráceno Benátsko a také Lombardie. Prusku byla vrácena všechna původní území, ale nic víc.

²⁸ ŠEDIVÝ, J. *Metternich kontra Napoleon*, Panorama, Praha, 1988, str.188.

Základním sporem mezi Metternichem a carem, kromě osobní nechuti, byly ruské snahy o rozšíření území. Rusko chtělo jako válečnou kořist Polsko a Prusko si zase nárokovalo Sasko. Rusko už od dob Petra Velikého chtělo vždy expandovat na západ. Carovi se zdálo datum Vídeňského kongresu příliš uspěchané, proto se kvůli němu o měsíc posunulo (na 1. říjen 1814). Podmínkou posunutí bylo, že Polsko a Sasko zůstanou zatím svobodné a na obsahu kongresu se hlavy států dohodnou již v září. Novým evropským centrem se tedy stala Vídeň. Metternich byl na své dílo náležitě pyšný. Kde jinde mohly ožít staré zlaté časy, než právě ve Vídni. Rakousko bylo nyní opět na vrcholu. Metternich přijímal díky jako samozřejmost. Moc dobře věděl co udělal a proč se všichni důležití lidé nyní sjíždějí do Vídně a ne někam jinam.

Metternich si dával na přípravách kongresu náležitě záležet. V Paříži angažoval balet a malíře společenských událostí Jean-Baptista Isabeye. Měla to být největší událost posledních let. Na kongres přijeli car Alexandr a Fridrich Vilém III. až 25. září, Jiří IV. se vůbec nedostavil. Jediné, v čem se účastníci kongresu dokázali shodnout, byl rytmus tance. Už se netančil vážný menuet, ale svižný valčík. Tančili opravdu všichni. Například jednou Metternich jedovatě poznamenal, že tanec je to jediné, co car Alexandr slušně umí. Kníže de Ligne komentoval celý kongres velice výstižnými slovy: „Le congrès danse, mais il ne marche pas“²⁹ Kongres sice tančí, ale nepostupuje.

Oficiální začátek kongresu byl přeložen na 1. listopadu. Mezitím se slavilo a slavilo. 18. října se konala veliká a okázalá slavnost v Metternichově domě. Alexandr zde naplno vyjádřil svůj odpor k Metternichovi. Car chtěl totiž být vždy první a nedokázal snést, že vůdce kongresu není Rus a navíc je to pouhý ministr, který to dává panovníkům náležitě najevo. Car neuznával nevojáky, Metternich mu navíc nechtěl dopřát vítězný postoj a válečnou kořist. Další věc kterou Alexandr nechápal a nedokázal přejít bylo to, že Metternich měl víc úspěchů u žen. Z kongresových radovánek ale vytrhl Metternicha rozchod s Vilemínou Zaháňskou. V politice stoupal strmě vzhůru, v lásce naprosto ztroskotal. Jeho sebevědomí bylo to tam. Navíc se Metternich opět dostal do sporu s carem. Alexandr požadoval jeho odvolání, ale císař František byl jasně proti.

²⁹ HERRE, F. *Metternich*. Themis 1996, str. 165

Konečně mohlo začít období restaurace, na které se Metternich těšil. Znovu se vrátil společenský a státní řád 18. století, renovovalo se osvícenství. Po chaosu, který rozpoutal Napoleon, mohly konečně ožít staré dobré časy. Prioritou se tedy ukázala restaurace monarchií. Metternich nikdy neuznával prostý lid. Jako jediné lidské právo viděl soukromé rozvíjení osobnosti, bezpečnost jednotlivce a majetku a nárok na mírový život. Nic víc. Lid mu nebyl rovný. Byli to ti tam dole, zkrátka poddaní – ne subjekty vlády, ale objekty. Metternichovo pojetí lidu bylo přesným opakem francouzské revoluce. Podle Metternicha totiž svoboda mohla vycházet pouze z řádu.

2.5 Princip legitimacy

Metternich vždy uznával monarchii, jako jedinou správnou formu státního zřízení. Jediným legitimním vládcem je ten, kdo zdědí korunu a říši. Legitimita zaniká jen dobrovolnou rezignací, nebo úplným vymřením rodu, ne sesazením a popravou. Legitimita tedy náleží jednomu panovníkovi, který je jediným držitelem státní moci. Je suverénní z Boží milosti a absolutní „právem božího řízení“.

Již roku 1813 byl Metternich povýšen do stavu rakouských dědičných knížat. 1814 mohl obohatit svůj erb o znak Habsbursko - Lotrinský, na znamení identifikace osoby a státu. Na erbu bylo napsáno: „Síla v právu“ (obr. č.2). Znamenalo to, že staré právo opět vstoupí v platnost a restaurovaný právní řád si zachová účinnost. Národní právo bylo morálním zákonem recipacity, vzájemnosti. Státy by se měly respektovat, mít ohledy, navzájem si prospívat, dodržovat společná právní ustanovení a uzavřené smlouvy. Nyní bylo nutné znovu nastolit národní právo, tudíž bylo hegemonní sdružení států - tzv. Pentarchie.³⁰

Účelem pentarchie bylo udržet klid v řádu a nastolení totálního míru - uvnitř států i mezi nimi. Proti trojici hesel z roku 1789 (rovnost, svoboda, bratrství = základní myšlenky pohybu) nyní stály zásady zachovávání - legitimita, monarchie, rovnováha. Metternich vždy kladl na první místo rovnováhu. Metternich byl nejmocnějším a nejdůslednějším reprezentantem politiky rovnováhy. Proto se mu také začalo říkat „comte de balance“ - hrabě vyváženosti.

³⁰ Vláda pěti. Členy byly 4 vítězné státy a poražená Francie. Při podpisu byl kvůli sporům v pořadí států použit abecední pořádek (podle abecedy francouzské diplomatické řeči): Autriche, France, Grande-Bretagne, Prusse, Russie.

3 VÍDEŇSKÝ KONGRES

V listopadu 1814 mohl tedy Vídeňský kongres naplno začít. Hlavními vyjednaváči byli: Za Rakousko kníže Metternich, za Velkou Británii nejdříve ministr Castlereagh (ten byl později vystřídán Wellingtonem, který měl podle Metternicha rakouskou duši), Handerberg za Prusko (velká snaha Prusko rozšířit), Nesselrod za Rusko (diplomat staré školy, chtěl vše pro Rusko) a Talleyrand za Francii (největší intrikán) (obr. č.4). Metternichovi se podařilo ztotožnit zájmy Rakouska a Evropy, proto byl zvolen za předsedajícího kongresu. Všichni zúčastnění mluvili francouzsky, krásně se oblékali a dodržovali stejný kodex. Zasedali na konferencích, debatovali, vše řádně zvážili a teprve po tom došli k závěru a rozhodnutí.

3.1 Průběh kongresu

„La politique est une science, la diplomatie est un art - politika je věda, diplomacie umění“. Takhle se Metternich viděl. Považoval se za umělce a politika, za člověka, který se ve všem vyzná. Je pravda, že ve vyjednávání byl Metternich opravdu mistr. Měl vždy jasnou hlavu, přesně kalkuloval, výborně kombinoval a byl velice trpělivý a opatrný v jednání. Vídeňský kongres tedy odstartoval éru kongresové diplomacie. Podle Metternicha bylo vždy důležité říkat věci nahlas, i tvrdá pravda se dá vyslovit bez urážky druhého. Řešení lze dosáhnout jen při osobním vyslechnutí diplomatů z povolání. Tak zněla teorie, ale praxe byla jiná. Kongres se ale táhl, jednání byla velmi zdlouhavá. Proto byl vytvořen společný protokol „o otázkách pořadí diplomatických zástupců císařů, králů, papeže, suverénních knížat Spojených provincií Nizozemí, Spojených států amerických a Švýcarského spříseženství a rovněž o bezpečnosti námořní plavby“³¹.

Pozice jednotlivých států na Vídeňském kongresu byly už od počátku jasně dané a neměnily se. Na jedné straně stálo Rusko (které žádalo co největší část Polska, včetně původně pruských území) společně s Pruskem (to si dělalo nároky na Sasko). Na druhé straně stálo Rakousko společně s Velkou Británií (obě tyto země se obávaly, že posílení rivalů ohrozí evropskou rovnováhu). Francie se přidala ke druhé skupině. Metternich vycházel z toho, že v praxi mohla být rovnováha zachována jen tak, že žádná ze stran nebude příliš

³¹ HERRE, F. *Metternich*. Themis 1996, str. 185

silná. Rusko nechtělo od svých nároků ustoupit a proto vznikla Rusko-pruská koalice. Hned po ní vznikla druhá koalice ve složení: Rakousko, VB, Francie, Holandsko, Hanoversko a Bavorsko. Pro Francii a hlavně pro Talleyranda to byl ohromný úspěch. Už tři čtvrtě roku po válce byla Francie potřebným spojencem.

Další válka byla na spadnutí. Nakonec ale strany byly ochotné přistoupit ke kompromisu. Polsko bylo už po čtvrté rozděleno. Rakousko si podrželo Halič, Krakovsko se stalo svobodným státem (pod protektorátem sousedních zemí). Rusko získalo většinový podíl na Velkoknížectví varšavském pod názvem „Království polské“ (to bylo spojeno s ruskou korunou personální unií). Prusko se sice vzdalo svého podílu ze třetího dělení Polska, ale získalo zpět Gdaňsk a Poznaň.

3.2 Otázka Německa

Další otázkou byl německý císař. Metternich senior byl pro opětovné dosazení rakouského císaře na německý trůn. Metternich junior byl však rázně proti. Titul německého císaře už byl pohřben a navíc by už tak mnohonárodnostní rakouská monarchie musela řešit nové problémy. V Německu se mezitím schylovalo k revoluci. Metternich i Talleyrand měli na situaci opět shodný názor. Pokud by se Německo sjednotilo, nemusela by se bát jen Francie, ale také celá Evropa. V Německu byla ohromná masa lidí a jejím sjednocením by se mohla narušit evropská rovnováha. Touha po jednotném Německu byla velká, ale nikdy by nešly přesně určit státní hranice. Metternich rozhodně nechtěl jednotné Německo, ale „nějaké Německo“. Podle něj byla jediným možným řešením spolková říše, kterou už nebude řídit císař, nýbrž společné instituce (například stálý spolkový sněm). Názorům nacionalistů Metternich odporoval, jelikož podle jeho názoru jen ty národy, jejichž části prokázaly v průběhu dějin vůli k překonání rozdělovacích momentů ve prospěch politické jednoty, si zaslouží pojmenování *národ* v plném slova smyslu a mají právo na zachování státní kontinuity.³² Mezi tyto národy Německo nepatřilo.

Z Německa se tedy nakonec stal Německý spolek. Podle Metternicha to bylo optimální řešení, podle německých knížat maximální řešení a podle Pruska to byl dobrý prozatímní kompromis. Smluvní definice spolku, na které se všichni nakonec shodli, zněla

³² HERRE, F. *Metternich*. Themis 1996, str. 193

následovně: Je to „národní sdružení německých suverénních knížat a svobodných měst k udržení nezávislosti a nenarušitelnosti států ve spolku zahrnutých a k zachování vnitřní i vnější bezpečnosti Německa“. Metternich Německý spolek založil jako součást evropského systému, kde nejdůležitější byla bezpečnost a také zajištění před konflikty a občanskými válkami. Uvnitř spolku se měli navzájem hlídat, zavázali se mezi sebou neválčit a neřešit konflikty silou a také si pomáhat proti revolucionářským pokusům o převrat. Společenství mělo být natolik silné, aby mohlo vést obranné války, ale ne natolik silné, aby mohlo útočit. Metternich považoval Německý spolek za své dílo. O národní suverenitě se ve stanovách Německého spolku příliš nehovořilo (zasloužil se o to kdo jiný než Metternich), nicméně stanovy obsahovaly určité zárodky vývoje směrem k národnímu státu.

Podobná situace jako v Německu nastala v Itálii. Metternich se snažil prosadit *Lega Italica*- Italskou ligu. Mělo to být spojení jednotlivých států do jednoho státního spolku. Kvůli rovnováze to bylo jediné řešení. Nakonec se ho ale nepodařilo prosadit. V Itálii nebyla mocnost typu Pruska, která by se podílela na národním hnutí a mohla z něj těžit. Metternichovi vůbec nevadilo, že svůj plán neprosadil. Hodilo se mu, že Itálie zůstala nejednotná, dala se totiž lépe ovládat.

3.3 Přerušení kongresu a Napoleonova definitivní porážka

6. března 1815 přišla Metternichovi depeše, že Napoleon uprchl z Elby. 7. března už byl Napoleon v Grenoblu a doprovázen výkřiky „ať žije císař“ táhl na Paříž. Jelikož porušil podmínky a nezůstal na Elbě, zničil tím jedinou právní záruku, která mu zaručovala bezpečnost existence. Talleyrand a Humbolt chtěli, aby Napoleona mohl kdokoli a kdykoli skolit jako divou zvěř. Metternich po velké debatě nakonec prosadil mírnější variantu návrhu.

Země společně napsaly výzvu Francii, že pokud hrozba Napoleona přeroste v reálné nebezpečí, nebudou váhat Francii ihned pomoci. Tato výzva se ale k Francouzům nedostala, ale stejně by nabídky pomoci zřejmě lidé nechtěli využít. Většina se bývalému císaři velmi rychle oddala. Už 20. března 1815 se Napoleon dostal do Paříže. Současný francouzský král Ludvík XVIII. musel mezitím rychle uprchnout. 25.března obnovily Rakousko, Rusko, Prusko a Anglie dohodu z roku 1814, v níž se zavázali k donucení Napoleona uzavřít mír. Zmobilizováno bylo přes 800 000 vojáků. Bourbonská Francie v čele s Talleyrandem se ke

koalici přidala hned o dva dny později. Talleyrand horlivě spolupracoval, bylo mu jasné, že přidat se v této fázi války k Napoleonovi by byla jasná sebevražda.

Díky Napoleonovu návratu se Vídeňský kongres značně urychlil, protože spojenci byli opět na jedné straně. V červnu 1815 byla přijata Německá spolková akta (německá ústava), ta byla včleněna do Aktu Vídeňského kongresu (v něm šlo hlavně o územní otázky). Akt byl uzavřen hlavně díky Metternichově práci. Sám se tím samozřejmě náležitě chlubil. Evropa měla opět svůj staronový řád. V tomto okamžiku již systému rovnováhy chyběla jen jedna věc - definitivní odstranění Napoleona.

18. června spojenecká vojska porazila Napoleona u Waterloo. O čtyři dny později Napoleon abdikoval ve prospěch svého syna. Toho ale na trůnu nikdo vidět nechtěl. Napoleonovo stodenní panování bylo u konce.³³ Po tomto fiasku se Napoleon rozhodl odjet do Ameriky, kde každý člověk může začít znovu s čistým štítem. Když ale vyplouval, anglické lodě mu zatarasily cestu. Poté byl eskortován na ostrov sv. Heleny, aby (jak chtěl Metternich už od samého začátku) už nikdy nemohl znovu uniknout.

Wellington přivezl Ludvíka XVIII. zpět do Paříže. Mezitím Prusové drancovali a ničili co se jen dalo. Chtěli dokonce vyhodit do povětří most přes Seinu. První pokus nevyšel, a než mohli uskutečnit druhý, tak už byl v Paříži Metternich, který jim v tom zabránil. Na francouzský trůn opět dosedl Ludvík XVIII. Měl ale velice těžkou pozici. Metternich tvrdil, že bude zapotřebí velkého umění, aby se dokázal na trůnu udržet.

Tentokrát Pařížané nevíтали spojence jako své osvoboditele. Bylo proto mnoho důvodů. Jedním z nich byl císař František, který se nebral v úvahu zájmy vlastní dcery Marie Luisy a jejího syna. Dalším bylo to, že car Alexandr předtím hodně sliboval a nic nedodržel. Navíc vojáci pruského krále Fridricha Viléma III. teď drancovali již tak zuboženou Francii.

3.4 Výsledky kongresu

Vídeňský kongres pokračoval v Paříži. Metternich se domníval, že mír, který se uzavře tentokrát, musí být o dost pevnější. Zvláště kvůli Francouzům, kteří nechtějí žádný

³³ VEBER, V. *Dějiny Rakouska*, Lidové noviny, 2002, str.373

řád. 2. pařížský mír již nesměl dovolit Francii vyklouznout. Ani tentokrát se ale vítězové války nebyli schopni dohodnout. Na rozdíl od minulých jednání stálo teď Rusko a Anglie proti Prusku. Rakousko (respektive kdo jiný než Metternich) dělalo všem třem zemím znovu prostředníka. 20. listopadu 1815 byl mír konečně slavnostně podepsán. Francie musela obětovat některé příhraniční oblasti a pevnosti Nizozemskému království, Prusku a Sardinskému království. Část francouzského území měla obsadit spojenecká vojska minimálně na tři roky.

Jak už bylo řečeno, hlavním výsledkem kongresu byla evropská rovnováha. Byla zkonstruována velmi zdatně, její odstranění bylo možné jen za cenu příliš velkého úsilí. Rovnováha vytvořená Metternichem nebyla pouze fyzická, ale byla i mravní. Důležitá byla harmonie mezi spravedlností a mocí. V systému evropské rovnováhy totiž nebylo moc příležitostí užít sílu. Toto užití síly navíc limitoval společný smysl pro spravedlnost.

Podle Henryho Kissingera³⁴ byl Metternich předchůdcem Woodrow Wilsona. Oba věřili, že společná koncepce spravedlnosti je předpokladem mezinárodního řádu. Představy obou mužů o spravedlnosti byly ale různé. Myšlenka sebeurčení národů v Metternichově době ještě nebyla na světě a proto se nikdo nezabýval vytvořením etnicky hegemonních států z území, jež Napoleon dobyl.

Habsburkové po třicetileté válce nezvládli podmanit si střední Evropu. Roku 1806 byla zrušena Svatá říše římská. Rakousko se i tak považovalo za první stát mezi rovnými a nehodlalo tuto svou roli nikomu přepustit. Zvláště pak ne Prusku. Rakousko mělo důvody se Pruska bát, jelikož Prusko ohrožovalo rakouské nároky na vůdčí postavení v Německu už od dob Bedřicha Velikého. Vztahy těchto dvou hlavních německých států mezi sebou a samozřejmě i k ostatním německým státům hrály důležitou roli v evropské stabilitě. Jakmile bylo Německo slabé, Francie se do něj ihned pokusila expandovat. Na druhou stranu pouhá myšlenka sjednoceného Německa sousední státy děsila a děsí je pořád.

³⁴ KISSINGER, H. *Umění diplomacie*, str. 78

4 EVROPA PO VÍDEŇSKÉM KONGRESU

Když se vytváří mírové uspořádání, je nutné přejít s nepřítelem od nesmiřitelnosti, která byla nutná k vítězství, ke smíření, protože bez něj nejde dosáhnout trvalého míru. Mír, který trestá je špatný, protože vítězové musí pořád hlídat poražený stát, aby se nepokusil tento mír ohrozit. Navíc každá země, která se cítí ukřivděně, pak získá podporu nespokojené poražené strany. Toto bylo prokletím Versailleské smlouvy. Vídeňský kongres ale našťástí tuto chybu neudělal. Tehdejší státníci došli k názoru, že pokud bude Francie poměrně spokojená, tak nebude prahnout po odvetě a Evropa bude tudíž bezpečnější.

Panovníci měli zájem udržet si své domácí instituce. Metternich se v tomto shodoval s Wilsonem. Oba věřili, že povaha domácích institucí určuje mezinárodní chování státu. Wilson věřil, že demokratické státy jsou ve svém jádru rozumné a mírumilovné, oproti tomu Metternich viděl demokracie jako nepředvídatelné a nebezpečné. Dá se to plně pochopit, když Metternich část svého mládí trávil v Paříži a zažil utrpení, které zosnovala republikánská Francie.

Pokud chceme pochopit protikladné názory Evropy a Ameriky, stačí se podívat na rozdíl mezi metternichovským a wilsonovským pojetím domácí spravedlnosti a mezinárodního pořádku. Zatímco Metternich se snažil institucionalizovat hodnoty, které považoval za starodávné, Wilson směřoval k zásadám, které shledával novými a revolučními. Wilson vládl v zemi, která byla vytvořena s cílem osvobození lidí. Byl si jistý, že demokratické hodnoty lze uzákonit a následně vtělit do nových celosvětových institucí. Metternichovo Rakousko byla země s dlouhatánskou tradicí, rakouské instituce se vyvíjely pozvolna a postupně, tudíž Metternich nevěřil, že práva lze vytvořit cestou zákona.³⁵ Byl přesvědčen, že zákony existují přirozeně a nikoli na základě libovůle. Francouzská revoluce začala vyhlášením práv, a víme dobře jak skončila.

Metternich hrál po Vídeňském kongresu rozhodující roli v řízení mezinárodního systému, tudíž celé Evropy. Tuto svou roli převzal i kvůli tomu, že Rakousko bylo kvůli své

³⁵ Kissinger, H. *The conservative dilemma: Reflections on the political thought of Metternich*, str. 1023

poloze ohrožováno přímo každou bouří a navíc rakouské domácí instituce absolutně neodpovídaly liberálním a nacionalistickým trendům 19. století.

4.1 Metternichovo umění - potlačení nebezpečí ze všech stran

Skvělé diplomatické schopnosti knížete Metternicha zajistily, že se podařilo přesvědčit dva nejbližší spojence Rakouska (oba představovali hrozbu), že ideologické nebezpečí představované revolucí je větší než strategické příležitosti. Kdyby se car Alexandr I. a později Mikuláš I. zaměřili na ruské geopolitické možnosti, mohli by velmi využít rozpadu osmanské říše. Kdyby se Prusko vydalo cestou německého nacionalismu, mohlo mít převahu v Německu o celou generaci dříve než Bismarck. Oba spojenci se zřekli těchto výhod, jelikož jejich uskutečnění by mohlo ohrozit dominantní princip zachování statu quo.

Ihned po Napoleonově porážce v Rusku bylo Metternichovi jasné, že tato země představuje potencionální dlouhodobou hrozbu. Metternich věřil, že předpokladem evropské stability je silná střední Evropa. Rakousko potřebovalo Rusko jako hráz proti Francii, ale mělo se před svým spojencem na pozoru. Největší obavy měl Metternich z cara, respektive z jeho křížáckých sklonů. Metternich Alexandra I. komentoval jako: „Podivnou kombinaci mužných ctností a ženských slabostí. Na opravdovou ctižádost je příliš slabý, ale na pouhou marnivost příliš silný.“³⁶ Talleyrand zase prohlásil, že Alexandr není náhodou synem šíleného cara Pavla.

Metternich si vybral velmi dobrou cestu. Nesnažil se zkrotit ruskou agresivitu, protože to by mohlo Rakousko vyčerpat. Rozhodl se tedy omezit ruské ambice. Jeden rakouský diplomat hlásil, že Alexandr I. si přeje mír hlavně pro sebe sama. Car musel zůstat arbitrem tohoto míru a celá Evropa musí uznat že mír je dílem ruského cara. Metternich a Castlereagh měli opačné názory na to, jak potlačit ruské bojovné aktivity. Anglický ministr zahraničí byl ochotný postavit se pouze přímým útokům, ohrožujícím rovnováhu. Byl to pochopitelný postoj, protože Británie by byla od oblasti konfrontace vzdálena. Jenže Rakousko, středoevropská země, nemohla takto riskovat. Právě kvůli tomu, že Metternich carovi ani trochu nedůvěřoval, chtěl ho mít co nejbližší, aby ho mohl kontrolovat.

³⁶ KISSINGER, H. *Umění diplomacie*, str. 86, citováno z: METTERNICH C. *Nachgelassenen Papieren*, sv. 1, str. 316

Na zmírnění carových choutek vymyslel dvě strategie. První spočívala v tom, že kdykoli car přišel s nějakým svým plánem, Metternich ho zapletl do časově náročných konzultací. Druhou strategií byla konzervativní jednota. Metternich byl natolik obratný diplomat, že díky němu Rakousko řídilo běh událostí po celou generaci. Z Ruska, kterého se všichni báli, učinil svého partnera. Nevyhnutelný pád *ancien regime* tím byl pouze oddálen. Avšak je více než obdivuhodné, že i když Metternichovy hodnoty byly v rozporu s převládajícími trendy všude kolem, dokázal uchovat zemi se starodávnou tradicí tak dlouho.

Metternich měl nyní těžké rozhodování. Čím víc se přibližoval carovi, tím více se ochlazovaly vztahy s Británií. A čím horší byly vztahy s Británií, tím více se Metternich musel přiblížit carovi, aby se nedostal do izolace. Úplně ideální by bylo zkombinovat ruskou podporu potlačování domácích otřesů s britskou podporou zachování územní rovnováhy, tedy použít Svatou alianci pro domácí stabilitu a Alianci čtyř pro geopolitickou bezpečnost. Jenže čím více bledly vzpomínky na Napoleona, tím těžší bylo tuto kombinaci udržet. Čím více se aliance blížily evropské vládě a kolektivní bezpečnosti, tím více se od nich chtěla Británie držet dál. Tím, že se Británie distancovala, nezbyvalo Rakousku nic jiného, než se ještě víc upnout na Rusko. Rakousko se tak dostalo do bludného kruhu, ze kterého nebylo východisko.

4.2 Svatá aliance

S myšlenkou vytvoření Svaté aliance přišel ruský car Alexandr I., který byl naprosto okouzlen náboženstvím a konzervativními hodnotami. Car požadoval naprostou změnu mezinárodního systému, která byla založena na následující myšlence: „kurz *dříve* přijatý mocnostmi v jejich vzájemných vztazích je nutno od základů *změnit* a je *naléhavé* jej nahradit řádem věcí založeným na vznešených pravdách věčného náboženství našeho Spasitele.“³⁷ Císař František I. s žertem poznamenal, že netuší zda má o tomto návrhu diskutovat v radě ministrů, nebo ve zpovědnici.

Metternich byl samozřejmě absolutně proti carovu návrhu. Vadilo mu hlavně směšování politiky a náboženství. Metternich měl zásadu: Dávat Bohu, co je Boží a císaři, co je císařovo. Rakouský ministr zahraničí byl rozhodně proti nadvládě oltáře nad trůnem. Navíc

³⁷ KISSINGER, H. *Umění diplomacie*, str. 82, citováno z: SCHWARZ W., *Die Hailige Allianz*, Stuttgart 1935, str. 52

se vždy rád držel u středu a nesnášel jakýkoli extrém. Ať už extrém romantický nebo racionálně - radikální. Metternich tedy carův návrh přepracoval do přijatelné formy. Ustavující listina Svaté aliance byla podepsána 26.9.1815. Nedala se považovat za smlouvu, ale spíše za traktát. Metternich s ní byl krajně nespokojen. Tato listina byla uzavřena ve jménu Otce, Syna a Ducha svatého (svaté a neoddělitelné trojice). Již v preambuli bylo napsáno, že jediným účelem je oznámit všem, že se země budou chovat podle přikázání svatého náboženství, přikázání spravedlnosti, lásky a mírumilovnosti.³⁸

Anglie se ke Svaté alianci nepřidala z formálních důvodů. Premiér ustavující listinu nepodepsal, protože neobsahovala žádné konkrétní podmínky, ale jen abstraktní principy. Navíc „žádný britský státník se nikdy nemohl připojit k podniku, který zaváděl všeobecné právo – vlastně povinnost – zasahovat do vnitřních záležitostí jiných států. Castlereagh nazval Svatou alianci kombinací zjemnělé mystiky a nesmyslu.“³⁹ Podle Metternicha však Svatá aliance byla možností, jak cara donutit k podpoře legitimních panovníků a hlavně mu zabránit v experimentování s jeho misionářskými nápady.

4.3 Aliance čtyř

Aliance čtyř vznikla již v roce 1813, kdy čtyři mocnosti vytvořily protifrancouzskou koalici. V roce 1815 začalo vše nanovo. Ve Vídni byla obnovena Aliance čtyř, tvořená Velkou Británií, Rakouskem, Pruskem a Ruskem. Na rozdíl od Svaté aliance byly závazky států právně ukotveny, stejně jako závazek vzájemných konzultací. Signatáři smlouvy (panovníci) se dohodli na pravidelném pořádání konferencí, kde budou buď přítomni osobně, nebo zastoupeni ministry, či vyslanci. Tímto byly do mezinárodní politiky zavedeny konference ministrů, tj. vrcholná zasedání ke zlepšení mezinárodních vztahů.

Alianci čtyř řídil kdo jiný než samotný Metternich. Aliance čtyř byla jeho exekutivní orgán, který odděloval od Svaté aliance. „Existuje jen jedna právně nedělitelná aliance.

³⁸ První článek listiny obsahoval slib bratrů panovníků, že si vždy pomohou a navzájem se podpoří. Druhý článek říkal, že si země budou „v neměnné blahovůli osvědčovat vzájemnou náklonnost, jíž jsou prolnutí“. Poddaným zde bylo doporučeno, aby se každý den řídili zásadami, které přinesl božský Spasitel. Ve třetím článku se objevila výzva ostatním zemím. Kdo se bude chtít přidat, pro toho je Svatá aliance otevřená. Díky této výzvě k alianci později přistoupily téměř všechny evropské státy.

³⁹ KISSINGER, H. *Umění diplomacie*, str. 82

Kdykoli se shromáždí představitelé členských států, aby se radili o záležitostech v evropském zájmu, děje se tak ve jménu aliance, ustavené roku 1813 v Teplicích, potvrzené roku 1814 v Chaumontu a roku 1815 nově schválené a deklarované v Paříži“. „Akta, jimž přísluší označení Svatá aliance, jsou ve své morální části poněkud abstraktní a svou formou zvláštní. Uzavřeli je mezi sebou panovníci a ani svým původem, ani zněním nejsou záležitostmi kabinetů. Ty je proto nikdy neuvádějí ve svých diplomatických vztazích.“⁴⁰ Z této myšlenky jasně vyplývá, že Svatá aliance byla opravdu jen morální záležitostí a ničím jiným. Náboženství a morálka tedy spadaly do Svaté aliance, politika byla úkolem Aliance čtyř, jelikož byla záležitostí praxe.

4.4 Kongresová diplomacie

Britský ministr zahraničí Castlereagh přišel s nápadem pořádání pravidelných zasedání ministrů zahraničí, kteří by hodnotili stav evropské záležitosti. Jenže Velké Británii se systém evropské vlády moc nezamlouval, protože se velmi přibližoval koncepci sjednocené Evropy, proti níž Britové vždy stáli. Účast v evropské vládě byla pro Brity asi tak přitažlivá jako pro Američany účast ve Společnosti národů o sto let později.

4.4.1 Cášský kongres

Již na prvním kongresu, který se konal v Cáchách v roce 1818, ukázala Británie svoji rezervovanost a nelibost ke sjednocené Evropě. Jediným důvodem Británie k účasti na kongresech bylo dohlížení na Francii a udržování jí v šachu. Castlereagh na Cášském kongresu řekl: „Naše skutečná politika vždy usilovala o nevměšování, avšak s výjimkou vážných situací, v nichž je ochotna zasáhnout veškerou silou.“⁴¹ Jen v jednom případě Británie uvítala kongresovou diplomacii. V roce 1821 během revoluce v Řecku Británie poukázala na carovu touhu chránit křesťanské obyvatelstvo rozpadající se osmanské říše. Měla na tom samozřejmě své zájmy. Castlereagh jednání Británie vysvětlil tak, že případě Turecka už jde o praktický problém a ne jen teoretický.

⁴⁰ HERRE, F. *Metternich*. Themis 1996, str. 217

⁴¹ KISSINGER, H. *Umění diplomacie* str. 88, citováno z: CASTLEREAGH, V. *Correspondence, Dispatches and Other Papers*, připravil jeho bratr markýz z Londonderry, 12 svazků, sv.XII.,Londýn 1848-1852, str. 394

Aliance byla vnitřně dosti křehká vzhledem k tomu, že jeden ze členů považoval své vlastní zájmy jako jediný praktický problém. Úloha Velké Británie v evropském koncertu byla jasně přechodná a dosti neúčinná. Castlereagh se všemožně snažil Británii přesvědčit, aby se účastnila na systému evropských kongresů, ale marně. Castlereagh věřil, stejně jako později Wilson, že by bylo lepší vstoupit do trvalého fóra či společenství, které by řešilo hrozby dřív, než se z nich stanou krize. Jenže v očích britské vlády i pouhá diskusní zasedání působila jako evropská vláda. Kongresový systém tedy nepřekonal ani první překážku. V Cáchách byla do kongresového systému přijata Francie a Velká Británie z něj vystoupila.

Cestou na Cášský kongres se Metternich zastavil u německého Spolkového sněmu. Zde si vyslechl obrovskou chválu na svou osobu. Byl označen za „héroa politiky“. To jen upevnilo Metternichovo smýšlení o sobě a mohl se pochlubit i ostatním: „Stal jsem se v Německu jistou morální mocí a přišel jsem tam jako Mesiáš, abych spasil hříšníky. Dospívám stále více k přesvědčení, že velké věci může člověk konat jenom sám.“⁴²

Na Cášském kongresu došlo ke značnému sblížení vítězů a poražených. Aliance čtyř se rozhodovala jestli do svých řad přijmout Francii jako pátého člena. Francie nakonec do Aliance čtyř přijata nebyla (už jen kvůli tomu, že Aliance byla založena za účelem porážení imperialistické Francie a zastavení revoluce-tento cíl byl i potvrzen v tajné dohodě), byly jí ale sníženy reparace ze 700 milionů franků na 256 milionů a bylo zrušeno okupační právo. Nakonec patnáctého listopadu roku 1818 byla Francie cášským protokolem zahrnuta do systému všeobecného míru. Dostala plný hlas a stala se rovnoprávným členem tzv. „skupiny pěti“, Tím Francie potvrdila systém rovnováhy a přihlásila se k zásadám Svaté aliance.

Cášský kongres byl ukončen vydáním komuniké. Od té doby se z toho stal zvyk. Další prvenství měl tento kongres v tom, že se ho účastnili i zástupci tisku (tehdy to byli většinou dvorní zpravodajové). Tento zvyk se také ve většině dodržuje dodnes. Cášský kongres se od Vídeňského lišil i svou velikostí a honosností. Jeden Ženevan si posteskl, že Vídeňský kongres nebral konce, jelikož tam bylo příliš mnoho zábavy. Oproti tomu Cášský kongres nemůže trvat dlouho, protože se všichni nudí.

⁴² HERRE, F. *Metternich*. Themis 1996, str. 219

4.4.2 Metternichova osobní krize

Ve stejný rok konání Cášského kongresu zemřel Metternichův otec ve věku 72 let. Metternich si také našel novou milenkou - Dorotheu Lievenovou, manželku ruského velvyslance. Pokud chceme pochopit Metternichovy politické činy, je nutné zabývat se alespoň okrajově i jeho milostným životem. Metternich byl v lásce individualista a v politice pravý opak. Jednou Metternich prohlásil: „Milenky mne neodvádějí od povinností, naopak zesilují vědomí povinnosti, nerozmělnují, ale posilňují mne v činech.“

V tomto roce již Metternich začal být velmi unaven a znuděn životem a prací. V dopise Dorothee napsal: „Vzácná přítelkyně, jaký život to vedu či lépe jaký život to přijímám! Neboť to není život. Toto vykonávání státnických povinností se nedá nazvat životem. Ve věčném neklidu, uprostřed všeho toho, co okouzlí jen bláhovce, uprostřed falešného lesku, poct, prázdných řečí a prolhané proslulosti, což znamená tak málo a musí být tak draze vykoupeno“.... Život ministra byl děsivý. „Po osudu panovníkově není snad ve státě jiný úřad než můj více uzpůsoben k tomu, aby nucenými vazbami, které ukládá vysoké postavení, bránil prosté lidské existenci. Ani hodina nepatří skutečně mně, neboť svět nezastaví svůj běh jen proto, aby mi učinil laskavost“. „Nikoho si neumím představit na mém místě, nikoho nemohu nechat místo sebe psát.“⁴³

Metternich soudil, že v Rakousku už nemůže získat žádné vyšší postavení a jeho dráha dosáhla svého cíle a vrcholu. Úspěchů bylo mnoho a tudíž ho už omrzely a nedokázal se z nich radovat. Ve svých čtyřiceti pěti letech prošel Metternich krizí středního věku, která ho ale nedovedla k zoufalství, ani ukončení kariéry. Dospěl k závěru, že stárnutím ještě více zmoudřel a také se podle toho choval. Díky své funkci ovládal císaře Františka a celé Rakousko. Dělal to samozřejmě s přirozenou pokorou k monarchistickému principu. Vedl i celý systém rovnováhy, kde ho ostatní země pověřily řízením záležitostí podle svého. Roku 1821 byl Metternichovi potvrzeno postavení, které už dávno zaujímal. Byl rakouským ministrem zahraničí, státním, dvorním a rodinným kancléřem.⁴⁴ Po překonání krize byl

⁴³ HERRE, F. *Metternich*. Themis 1996, str. 228

⁴⁴ Dále byl rakouským knížetem, neapolským vévodou z Portelly (původně dostal titul vévody z Macaroni, ale ten odmítl, protože se mu zdál směšný a příliš mu připomínal italské špagetožrouty) a španělským grandem první třídy.

Metternich opět na vrcholu blaha. Všichni mu podstrojovali a chválili ho za jeho velké úspěchy (obr.č.1).

Jeden z Metternichových učitelů Niklas Vogt věnoval roku 1819 Metternichovi esej pojmenovanou: „Primární mocnosti. Fantazie“. V tomto díle Vogt tvrdil, že představa zafixování statu quo je jen pouhým výmyslem. Přes veškerou dobrou vůli není restaurace udržitelná. Strana aristokratů prozatím disponuje mocenskými prostředky, ale strana demokratů mobilizují mladé, méně majetné a nespokojené lidi proti bohatým, starým a sytým. Demokratická strana zformuje armádu, jelikož nemá co ztratit, ale může všechno získat. Radikalizací obou stran vzniknou dvě agresivní síly, které si budou hledat obživu s mečem v ruce v každém bohatém domě a zámku. Revoluční síly se budou hromadit z mladistvých, rolníků, řemeslníků a nádeníků. Propukne urputný a dlouhý boj. Nakonec se lidé opět vrátí k náboženství a morálce a zatouží po klidu a míru.

Dnes již vidíme, že Vogt měl v mnoha věcech pravdu. Revoluce vypukla v Rakousku v roce 1848. Metternich si hodlal svou těžce nabytou rovnováhu udržet za každou cenu. Předpokládal, že rovnováhu dokáže stabilizovat a zastaví tak pohyb vpřed. Nutno podotknout, že se mu to dařilo velice dlouho. Jenže postupem času již revoluci zadržet nešlo, Metternicha to stálo místo a o pár let později přišla krymská válka a s ní i pád systému evropské rovnováhy.

4.4.3 Další kongresy a udržování systému rovnováhy

Ve všech zemích se postupně začaly objevovat hlasy proti Metternichovu systému. Existovalo mnoho pisálků, kteří útočili na tvrdý režim. Metternicha to přivedlo ke vzpomínce na Napoleona, který tvrdil, že veřejné mínění vytváří a ničí panovníky. Ti ho proto musí kontrolovat pomocí cenzury. Gentz zase prohlašoval, že je lepší preventivně zabránit požáru, než ho pak hasit. Metternich z toho vyvodil, že tisk má sílu a proto potřebuje regulaci. K tomuto tématu se ještě dostanu později.

Další kongres (respektive konference) po Cášském se konal v srpnu roku 1819 v Karlových Varech. Mimo Pruska se zde sešly i další menší státy.⁴⁵ Výsledkem byla tzv.

⁴⁵ Bavorsko, Hannoversko, Meklenbursko, Nasavsko, Sasko a Württenbersko

„Karlovarská usnesení“- návrh čtyř spolkových zákonů, které 20. září přijal ve Frankfurtu spolkový sněm. Jednalo se zde o kontrolu univerzit, tiskový zákon, zřízení ústředního úřadu k bližšímu zkoumání revolučních piklů a exekučního řádu.

Již v roce 1820 musel Metternich poznamenat, že liberalismus si razí cestu. Španělské kolonie po opětovném utužení režimu ve Španělsku Ferdinandem VII. postupně začaly vyhlášovat nezávislost po vzoru Americké a Francouzské revoluce.⁴⁶ Revoluční hnutí se začala vytvářet po celé Evropě. Metternich do svého systému zabudoval intervenci pro případ, že by některý panovník nedokázal zadržet revoluci sám a potřeboval by k tomu přispění ostatních monarchů.

V říjnu roku 1820 se konal další kongres, tentokrát v Opavě. Byl svolán právě kvůli intervencím. Tohoto kongresu se účastnilo všech pět hlavních mocností. Rakousko, Prusko a Rusko zastupovali panovníci, za Anglii a Rusko přijeli pouze diplomaté. Tři panovníci byli pro Metternichův návrh a podepsali „opavský protokol“, zástupci Anglie a Francie byli proti. V roce 1821 se sešel Lublaňský kongres, který byl pokračováním kongresu Opavského. Francie a Anglie se sice vzpouzely, ale Rakousko, Rusko a Prusko se přihlásily k principu intervence - vměšování se do záležitostí jiných států. V závěrečném prohlášení kongresu stálo: „ Evropa zná důvody, které vedly spojenecké panovníky k rozhodnutí potlačit spiknutí a skoncovat s nepokoji, ohrožujícími všeobecný mír, jehož nastolení stálo tolik námahy.“⁴⁷ Jenže nespokojenců přibývalo a klesal počet těch, kteří byli Metternichovým systémem uspokojeni. Ten si zatím ještě neuvědomoval, že se ujal sisyfovské práce.

V roce 1821 zemřel na Sv. Heleně Napoleon. Metternich ho čím dál tím více chápal a obdivoval, že si dokázal ve Francii udržet svůj řád po patnáct let. Rakouský ministr zahraničí by se dokonce dokázal i smířit s *Pax Napoleonica*, kdyby věděl, že se Napoleon zastaví v pohlcování dalších států. Tím, že nedokázal přijmout mírové podmínky, Metternicha donutil ke vstupu do protinapoleonské koalice, i když se mu pořád snažil dopřát prostor k zařazení do svého evropského systému.

⁴⁶ Chile, Paraguay, Uruguay, Argentina, Velká Kolumbie (Nová Grenada, Ecuador a Venezuela), Mexiko, Peru a portugalská Brazílie (seřazeno podle roku vyhlášení nezávislosti vzestupně).

⁴⁷ HERRE, F. *Metternich*. Themis 1996, str . 220

Na jaře roku 1822 se Metternichovi podařilo odvrátit Rusko od války s Tureckem. Odvolával se přitom na zásady Svaté aliance. Povedlo se mu svolat další kongres ve Veroně. Za Anglii přijel Wellington, protože Castlereagh mezitím spáchal sebevraždu. Na tomto kongresu se řešila intervence ve Španělsku. Francie a Rusko byly pro, Anglie proti (nový ministr Canning byl vysloveným odpůrcem intervencí). Metternich vše vyřešil. Intervence byla povolena, ale jen diplomatickými prostředky, alespoň prozatím.

Dvacátá léta byla časem velkého umírání v Metternichově okolí. V roce 1820 zemřely Metternichovi dvě dcery (plicní choroba zděděná po matce), 1821 zemřel Napoleon, 1822 pruský státní kancléř Hardenberg, 1824 Ludvík XVIII., 1825 car Alexandr I. V roce 1825 Metternich také pohřbil svou manželku Lorel, se kterou byl ženatý přes 30 let. Také přišel rozchod s Dorotheou Lievenovou poté, co se znovu oženil s mladičkou Antoinettou Beilsteinovou. Ta mu dala jeho nejslavnějšího potomka Richarda, který se stal také diplomatem a velvyslancem v Paříži. V roce 1827 si Metternich vzal jednadvacetiletou Antoinettu, která ale zemřela už v roce 1829 při porodu Richarda. V tomto roce podlehl plicní chorobě i Metternichův syn z prvního manželství Viktor (ten se také věnoval politice, působil jako *attaché* v Paříži).

5 KONEC METTERNICHOVY VLÁDY A ZHODNOCENÍ JEHO VLIVU NA MEZINÁRODNÍ VZTAHY

Svatá aliance a celý absolutistický svět se začaly pomalu rozpadat. V Rusku bylo sice potlačeno povstání Děkabristů⁴⁸ a byl znovu nastolen absolutistický pořádek, ale začínalo být jisté, že velká revoluce se pomalu, ale jistě blíží.

5.1 *Pád Metternichova systému a jeho příčiny*

Počátky konce Metternichova systému se datují do roku 1830, kdy vypukla ve Francii Červencová revoluce. Na místo Karla X. dosedl na francouzský trůn Ludvík Filip Orleánský.⁴⁹ Nazval sám sebe „měšťanským králem“. Ve Francii se opět rozevlály trikolory, hlásající volnost, rovnost, bratrství. Z Francie se nyní stala konstituční monarchie. Metternich chtěl proti těmto nepořádkům zasáhnout, ale od poslední intervence uplynulo již deset let a navíc pětice států byla nyní značně rozpolcená.

Čím byl Metternich starší, tím více lpěl na obraně staré politické moci. Jako ministr zahraničí sice pořád ještě uzavíral kompromisy, ale ve vnitřní politice byl stále méně ochotný k narovnání. Podle něj už nebyla žádná střední cesta. Existovalo pouze rozhodnutí buď pro nebo proti revoluci. Pro reformy nebylo místo. Svým přístupem znemožnil pomalou a poklidnou evoluci. Pohár se naplňoval, až nakonec přetekl. Metternich se ve svých padesáti sedmi letech znovu oženil. Tentokrát s pětadvacetiletou hraběnkou Melanií Zichy - Ferrarisovou. Tato Maďarka si Metternicha omotala kolem prstu. Po sňatku v roce 1831 se stal jejím dobře střeženým majetkem.

Rok 1830 byl přelomový. Kromě vyhlášení konstituční monarchie ve Francii proběhla revoluce v Belgii. Nizozemské království tak ztratilo část katolického jihu. Belgie vyhlásila nezávislost a na konferenci v Londýně byla uznána „trvale neutrálním státem“. Napětí rostlo i v Itálii, kam nakonec Metternich poslal maršála Radeckého, který mu pomáhal už za dob

⁴⁸ Šlechtičtí důstojníci snící o liberalismu a konstitucionalismu. Roku 1825 chtěli pomocí vojenského spiknutí sesadit cara a přeměnit Rusko na konstituční monarchii, či dokonce republiku.

⁴⁹ Nastoupil na trůn po vymření hlavní rodové větve Bourbonů, vládl od roku 1830 do roku 1848.

Napoleona. Pochybnosti o správnosti Metternichova systému se objevily i v Německu. V roce 1834 bylo založeno *Mladé Německo*⁵⁰ jako součást *Mladé Evropy*. Toto hnutí s cílem vytvořit republikánskou Evropu bylo také potlačeno.

V roce 1834 svolal Metternich rakousko-pruskou konferenci do Vídně. Ta se týkala právě revoluce a boje proti ní. Bylo zde schváleno *šedesát artiklů* (místo původních šesti). Týkaly se především omezení pravomocí sněmoven, dohledu nad univerzitami a cenzurou.

5.1.1 Situace po smrti Františka I.

Císař František I. zemřel 2. 3. 1835. Na trůn usedl duševně zaostalý epileptik Ferdinand I. Metternich tedy mohl zůstat dál u moci. František I. svého syna nabádal, aby vládl stejně a nepřesouval nic v základech státu. Metternich si ještě před Františkovou smrtí pohlídal, aby na trůn dosedl neschopný Ferdinand a ne panovník, který by chtěl vládnout sám. Přesvědčoval Františka pomocí legitimacy, kterou císař tak uznával.

Metternich chtěl zůstat jediným Ferdinandovým poradcem, ale to mu v závěti překazil František, který mu zjevně až tolik nedůvěřoval. Byla zřízena státní konference na podporu Ferdinandovy vlády. Státní kancléř byl samozřejmě jejím členem, ale nic víc. Předsedou se stal Františkův bratr Leopold, kterého Metternich ovládal ještě lépe než zesnulého císaře. Pozor si musel dávat na Žofii a také na hraběte Františka Antonína Kolowrata - Libštejnského.⁵¹ Metternich s Kolowratem byli přirovnáváni k císařské orlici. Jedna hlava hledí doleva a druhá doprava. Kolowrat byl liberálnější a byl přístupný dobovým tendencím (samozřejmě jen do určité míry). Tito dva se mezi sebou neustále hádali, což hodně ovlivňovalo korunní radu, která v Rakousku převzala většinu rozhodování. To platilo jen v domácí politice, do které se teď Metternich snažil více zasahovat. Zahraniční politika zůstala jeho doménou.

⁵⁰ Literární spolek do kterého patřili např. Heine, Laube a Wienbarg. Měli hesla podobné francouzské revoluci: Svoboda, rovnost, humanita.

⁵¹ Čech, který se vypracoval od píky, zastával různé vysoké posty. V roce 1826 byl jako ministr pověřen dohledem nad vnitřními záležitostmi. Stal se nejvyšším purkrabím = místodržícím v Českém království, podporoval studium českého jazyka a dějin a také stavbu Národního muzea.

5.1.2 Nové a nové konflikty

V roce 1839 vypukl konflikt mezi Egyptem a Tureckem. Egyptu se málem podařilo Turecko zabrat. Zasáhlo ale Rakousko, Rusko a Anglie.⁵² Francie se přidala na stranu Turecka. Vzpomínky na Napoleona měly země ještě dobře v paměti a tak v roce 1840 byla znovu vzkříšena protifrancouzská koalice. O rok později po vítězství Anglického námořnictva v Levantě se dal Egypt na vojenský ústup a Francie na diplomatický. 13. července 1841 podepsaly v Londýně smlouvu o úžinách tyto země: Anglie, Rakousko, Rusko, Prusko, Francie a Turecko. Ve smlouvě stálo, že Bospor a Dardanely budou v případě války uzavřeny všem.

Další konflikt se objevil na Rýně. Zatím se ale držel jen ve slovní formě. Německý nacionalismus ohrožoval Rakousko hned dvakrát. V první řadě zpochybňoval evropský mír a ve druhé hrozilo, že se rakouská mnohonárodnostní říše rozpadne. Rakousko neleželo dost východně, aby ho nezasahovaly tendence ze západu, ale zase ne dost západně, aby se ho zmocnily rychle a trvale. Rakousko ale pomalu chtě nechtě měnilo svou tvář. Z původně agrární země se stávala velmi pozvolna průmyslová, zvláště tedy z Čech a Vídně. Napoleon jednou poznamenal, že Rakousko je pořád pozadu - myšlenkami, rokem i armádou. Metternich to dobře věděl, ale nepovažoval to za chybu.

Kolowrat, Metternichův největší nepřítel, chtěl prosadit správní reformy a větší prostor pro národy, především pro Čechy. Metternich v tom viděl nebezpečí. Čeští stavové chtěli původně jen větší samostatnost, ale po neúspěchu se díky tomu vyvinulo velké pole liberalismu a bojiště českého nacionalismu. V roce 1846 bylo potlačeno povstání v Polsku, začalo se bouřit i Maďarsko a také Itálie. Italové (Lombardané a Benátčané) na rozdíl od Čechů, Poláků a Maďarů chtěli samostatnost. „Nežádáme od Rakouska, aby bylo lidštější a liberálnější, nýbrž aby zmizelo z Itálie“.⁵³ Situace v Itálii byla odlišná, protože Benátčané a Lombardané se měli ke komu přidat, na rozdíl od Čechů a Maďarů.

Rakousko se celé zastavilo. Už se nic neplánovalo, jen se udržovalo. Na nehybnosti si Metternich postavil celý systém. Rakousko stálo opět na pokraji bankrotu. Metternicha velice

⁵² Rakousko kvůli porušení legitimacy, Rusko nechtělo v Cařihradu ještě aktivnější vládu a Anglie nechtěla Rusy u Bosporu.

⁵³ HERRE, F. *Metternich*. Themis 1996, str. 294

podporovala jeho žena Melanie, dávala mu za pravdu v jeho politických názorech a povzbuzovala jej. I přesto Metternich stále častěji utíkal do vzpomínek, protože dřív bylo vše krásnější a lepší. Tušil, nebo spíše věděl, že hráz, kterou po celá léta budoval, jednou pukne a právě proto se bránil všemu, co by ji mohlo předčasně protrhnout.

Konečně se muselo něco změnit. Metternichův systém byl statický, zajištěný proti jakémukoli pohybu. Každý kompromis by pro něj znamenal pohromu. Tento systém se dá přirovnat k matematické stavbě, jakmile z ní vypadne jeden kámen, zhroutí se. Metternich byl zkrátka v úřadu již moc dlouho. Už v roce 1809 byly jeho názory zastaralé. V této chvíli se Metternich dal přirovnat k hasiči, který hasí požáry, místo toho aby se snažil jim předcházet.

V roce 1847 už bylo jasné, že se Metternich dál v čele Rakouska udržet nemůže. Ve Švýcarsku zvítězili liberálové, v Berlíně se sešel Jednotný zemský sněm, ve Francii se silně ozýval čtvrtý stav, v Heidelbergu začal vycházet *Deutsche Zeitung*, který propagoval německý národní stát s pruským vedením. Marx a Engels napsali *Komunistický manifest*, v němž propagovali světovou socialistickou revoluci. Rakousko čelilo finanční a hospodářské krizi, neúrodě a hladu. Metternich byl nyní považován za nepoučitelného starce, který pořád jako kolovrátek opakuje své zastaralé názory. V tuto chvíli už muselo být sedmdesáti pětiletému Metternichovi jasné, že se jeho kariéra blíží k závěru.

Podle Metternicha se Evropa nacházela na pokraji zhroucení a naprostého chaosu. „Chtěl bych zemřít a neprožívat již neštěstí, jemuž nedokáže žádný člověk zabránit. Má role je u konce... Zde na zemi zavládne násilí a svět bude ztracen, protože právo, zbavené v budoucnu síly, se stane světu jen předmětem posměchu...Nedokážeme-li se držet přímé linie, pak před sebou vidím jednoznačnou budoucnost. Konečný rozvrat nezažiju, ale jeho začátky asi ještě spatřím, odsoudí-li mne k tomu Bůh.“⁵⁴

5.1.3 Revoluční rok 1848

Nový rok 1848 začal pouličními bitkami v Miláně, povstáním na Sicílii a nepokoji studentů v Mnichově. Ve Francii došlo v únoru k převratu, když Pařížané vyhnali měšťáckého krále Ludvíka Filipa. *Komunistický manifest* začal jako přízrak obcházet Evropu.

⁵⁴ HERRE, F. *Metternich*. Themis 1996, str. 302

V únoru roku 1848 přitloukl neznámý na Korutanskou bránu vzkaz, že Metternich do měsíce padne a ať žije konstituční Rakousko. Jediný, kdo zůstal Metternichovi oporou, byla jeho manželka Melanie. Celý rakouský dvůr už si šuškal, že Metternich bude brzy poslán pryč. V čele protimetternichovského odporu stála arcivévodkyně Žofie, která se těšila, že její osmnáctiletý syn František Josef I. by už brzy mohl dosednout na rakouský trůn.

13. března 1848 dopoledne se studenti shromáždili před Zemským sněmem. Metternich prohlásil, že není v jeho kompetenci rozhánět davy a ať se o to postarají vojenské a civilní úřady. Navíc myslel, že Vídeňané budou natolik klidní, že nebudou házet kamením, nebo dokonce stínat hlavy. Studenti se dožadovali Metternichova odstoupení, posléze svobody tisku a shromažďovacího práva. V jednu hodinu vnikli do Zemského sněmu. Ve čtyři hodiny už zuřily pouliční boje. Metternich se odebral do Hofburgu. On i arcivévoda Ludvík byli pro zásah proti studentům, arcivévodkyně Žofie chtěla vzbouřencům vyjít vstříc. Jenže císař Ferdinand jako obvykle nechtěl ani jedno ani druhé.

Studenti, měšťané a dělníci ničili a plenili co mohli. Ozbrojení zástupci požadovali sesazení Metternicha a dali do devíti hodin ultimátum. Metternich se sice snažil zpomalit svůj pád řečením a průtahy, ale Kolowrat ho tentokrát odbyl slovy, že ho už 25 let slýchává takto mluvit, aniž by došel k jádru věci. Metternich odvětil, že ho František I. pověřil, aby nikdy neopouštěl jeho syna, ale pokud si to bude přát císařská rodina, tak odstoupí. Ferdinand k tomu také konečně něco řekl. Jako svrchovaný vládce rozhodl, že lidu vyhoví a Metternicha obětuje.

Pozdě večer Metternich opustil Hofburg. Své ženě potvrdil co se stalo a řekl jí, že děkuje Bohu, že nebude mít nic společného s tím, co nastane. Nedokázal by zabránit převratu a hlavně jeho důsledkům, protože zůstal sám. Byl jen rád, že se vyhne hanbě a nebude se muset pod ně podepsat. To, že Metternich odstupuje se rozneslo Vídní ještě též večer a začalo se bujaře slavit. Metternich byl nucen v noci ze 14. na 15. března opustit se svou ženou Vídeň (obr.č.3). Tito dva pod falešným jménem Matteuxovi odcestovali pryč, aniž by věděli kam jedou a bez jakéhokoli poděkování habsburského domu.

5.2 Situace po roce 1848 a důsledky pádu systému evropské rovnováhy

Metternichovým novým útočištěm se stala liberální Anglie. Je zajímavé, že pád se ani trochu nedotkl jeho sebevědomí a sebejistoty. Nesl jej v klidu podle zásady, že je lepší snášet bezpráví, než ho páchat. Revoluce naplno propukla přesně jak Metternich varoval. Je ale pravda, že nevypadala tak nezadržitelně a nespoutaně, jak si představoval. Bylo totiž vidět spoustu protirevolučních tahů. Začátek kontrarevoluce proběhl v Itálii, kde po bitvě u Custozy⁵⁵ Milán a Benátky zůstaly součástí Rakouska.

Revoluce byla potlačena i v Rakousku. Nejdříve byla potlačena revoluce v Praze a posléze i vídeňská říjnová revoluce. 2. prosince 1848 už mělo Rakousko nového císaře. Na trůn usedl místo abdikujícího Ferdinanda jeho synovec František Josef I. S pomocí ruského cara Mikuláše I. (podle zásad Svaté aliance) byly umírněny Uhry.

Metternich se mohl do Rakouska vrátit až v roce 1851, kdy ho přizval zpět František Josef I. V roce 1854 zemřela Metternichova manželka Melanie. On sám opustil svět v roce 1859 ve svých osmdesáti sedmi letech. Poté, co se dozvěděl o porážce u Magenty,⁵⁶ upadl do bezvědomí a 11. června 1859 opustil tento svět.

Po Metternichově odchodu z politické scény v roce 1848 nebyli jeho nástupci schopni uvést domácí instituce do souladu s dobou. Pokoušeli se přizpůsobit diplomacii, která nebyla omezována koncepcí legitimacy. To později přivedlo k zániku mezinárodního pořádku. Tím, že se Rakousko odklonilo od principu legitimacy, dalo Rusku podnět k jednání na základě jeho geopolitických výhod. Bylo jasné, že se Rusko s Rakouskem musí dříve nebo později střetnout. Evropská rovnováha vydržela tak dlouho hlavně kvůli tomu, že Prusko, Rakousko a Rusko považovali svou jednotu jako ochranu před revolucí a francouzskou nadvládou v Evropě.

Evropský koncert nakonec přivedla do hrobu v roce 1854 balkánská otázka. V tomto roce poprvé od Napoleonovy doby propukla válka. Krymskou válku ale paradoxně nevyvolala ani jedna země, která měla na Balkáně své zájmy (Rakousko, Velká Británie, Rusko), ale

⁵⁵ Bitva pod vedením maršála Radeckého proti sardinskému králi.

⁵⁶ V této bitvě Francie porazila Rakousko a Lombardsko-benátské království se odtrhlo.

Francie, když se Napoleonovi III. povedlo přesvědčit Turecko k vyhlášení války Rusku⁵⁷. Důvody války ale rozhodně nebyly náboženské. To byla jen zástěrka. Napoleon III. chtěl oslabit Rusko a rozbít Svatou alianci, aby mohla skončit izolace jeho země. Rakousko zpočátku vyhlásilo neutralitu, ale s výměnou ministrů hodilo Rusko přes palubu. Rusko bylo v roce 1856 poraženo.

Rusko poté nepomohlo Rakousku, když ho Prusko začalo vytlačovat z Německa. Anglie se od záležitostí na kontinentě začala distancovat. Castlereagh již v roce 1820 formuloval v dokumentu oficiální stanovisko Anglie ke kongresovému systému. Důraz kladl na to, že Aliance čtyř je aliancí za „osvobození velké části evropského kontinentu od nadvlády Francie... Nikdy však nebyla zamýšlena jako sdružení za ustanovení světové vlády či za dohled na vnitřní záležitosti jiných států.“⁵⁸ Nakonec byl ale v celé Británii o systému kolektivní bezpečnosti přesvědčen jen on sám. Těsně předtím, než spáchal sebevraždu řekl svému králi: „Pane, je nutné se s Evropou rozloučit. Víme to jenom my dva, kteří jsme ji zachránili. Po mně už nikdo nebude kontinentálním záležitostem rozumět.“⁵⁹

Nástupci Castlereagha dali jasně najevo že Británie se dále nebude angažovat v kongresovém systému, prostě v konkrétních případech si ponechala právo jednat podle svého národního zájmu. Jeden z ministrů zahraničí Palmerston řekl: „Nemáme žádné věčné spojence a žádné trvalé nepřátele.“⁶⁰ Britové byli přesvědčeni, že vždy rozpoznají svůj zájem včas. Tento britský postoj si vysloužil název „skvělá izolace“. Anglie byla přesvědčena, že kolektivní bezpečnost má více rizik, než výhod. Británie mohla zaujmout tento postoj kvůli tomu, že byla dost silná aby obstála sama a navíc neviděla žádná potenciální nebezpečí.

Po skončení krymské války vypuklo vytlačování Rakouska z Itálie (1859) a o dalších pět let později porazil Bismarck Rakousko ve válce o dominantní postavení v Německu.

⁵⁷ Napoleon III. přesvědčil tureckého sultána, aby mu dal titul ochránce křesťanů v Osmanské říši. Tímto titulem už ale disponoval car. Rusko přerušilo s Tureckem diplomatické styky a začalo okupovat Valašsko a Moldavsko. Rakousko navrhlo, aby se Rusko a Francie o titul podělily. Palmerstonovi se to ale nezdálo jako dobré řešení aby posílil pozici VB, vyslal k Černému moři královské námořnictvo. Po tomto činu vyhlásilo Turecko Rusku válku. VB a Francie stály na straně Turecka.

⁵⁸ KISSINGER, H. *Umění diplomacie*, str. 91, citováno z: důvěrná státní listina lorda Castlereagha, 5. května 1820, *Cambridge history*, sv. II., str. 626-627

⁵⁹ KISSINGER, H. *Umění diplomacie*, str. 91, citováno z: KISSINGER, H. *A world restored*, str. 311

⁶⁰ KISSINGER, H. *Umění diplomacie*, str. 96, citováno z: PALMERSTON, V. *Age of Improvement*, str. 352

Rusko ani Francie opět nezasáhly. Od krymské války už neplatil systém rovnováhy a diplomacie se opírala hlavně moc a ne o společné hodnoty. Mír se dokázal udržet ještě dalších padesát let, ale napětí se víc a víc stupňovalo. Nakonec balkánská otázka odstartovala do té doby největší, nejničivější a hlavně celosvětový konflikt - 1. světovou válku.

5.3 Metternichův vliv na Evropu a názory na jeho systém

Je beze sporu, že Metternich ovlivňoval celou Evropu po více než 40 let. Jeho současníci ho viděli spíše negativně, ale s odstupem času ho historici hodnotí více méně kladně. Metternich sám řekl, že ho kritici za sto let budou posuzovat naprosto jinak než lidi, se kterými přichází do styku dnes. Je to naprostá pravda. Většina Metternichových současníků se domnívala, že Metternichův systém je za zenitem, že potlačuje práva a demokracii a on sám je tyran, který nedovolil žádné změny a jen prodlužoval špatné, nudné časy před vytouženou revolucí. Například Bismarck viděl Metternicha jako pošetilého starce, který si myslí, že smluvní uspořádání vytvořené na Vídeňském kongresu vydrží navždy a smlouvy z roku 1815 jsou posvátné. Nebyly, o to se Bismarck a jiní další státníci Evropy dokázali velmi rychle postarat.

Po pádu Metternichova systému se ze situace v Evropě stala časovaná bomba. První světová válka zamávala mezinárodními vztahy naplno. Rakouská mnohonárodnostní říše se rozpadla, poražené Německo toužilo po pomstě. Versailleský mír v roce 1919 nebyl pro Evropu krokem vpřed, ale nazpátek. Na rozdíl od druhého Pařížského míru (1815) se Versailleský mír k poraženým nechoval s noblesou a úctou. Vítězové v tomto případě zavdali příčinu k ničení a pokoření nepřítele, navíc veškeré právní zásady šly stranou. Pozdější německý vůdce Adolf Hitler se nedokázal a hlavně nechtěl smířit s reparacemi a opatřeními proti své zemi. Vzápětí rozpoutal nejničivější konflikt v dějinách lidstva.

Jeden z mála Metternichových současníků, kteří na něj měli pozitivní názor, byl Benjamin Disraeli. Na tohoto pozdějšího ministerského předsedu Velké Británie udělal Metternich silný dojem. Tento Brit tvrdil, že evropské drama se čím dál tím víc komplikuje a že nyní je zpětně velmi dobře vidět Metternichova moudrost a obratnost v řešení problémů. Roku 1849, řekl pruský diplomat Guido von Usedom: „Nevěřte momentálnímu názoru na Metternicha. Významné lidi, kteří ovlivnili svou dobu tak hluboce jako on, nesmíme

posuzovat se zaujatostí. Metternich byl princip, korouhev, za níž kráčela část století, zatímco druhá byla proti a nakonec ho svrhla.“⁶¹

Francouzský historik Albert Sorel⁶² napsal ve své knize o Metternichovi, že byl diplomatem prvního řádu, který ve své době neměl sobě rovného. Vedl Evropu, dokud si ona sama zasloužila být vedena. Tento historik se také domníval, že Vídeňský kongres byl velmi dobře udělán a období po něm bylo neplodnějším mírem, jaký kdy Evropa zažila.

Metternicha studoval také například Heinrich Ritter von Srbik, který o něm napsal knihu *Metternich. Der Staatsmann und der Mensch*. Podle jeho názoru byl Metternich státník neobvyklých rozměrů. Byl to největší ministr zahraničí, jakého kdy Rakousko mělo a také jeden z vůbec největších mistrů mezinárodní politiky. Také byl velmi dobrý systematik s přísnou logikou a jeho státněpolitická doktrína měla mimořádný dosah.

Robert A. Kann⁶³ srovnává podobně jako Henry Kissinger Metternicha s Woodrowem Wilsonem. Ačkoli toto srovnání zní trochu zvláště, když si uvědomíme, že jeden byl naprostý konzervativec a druhý liberál. Oba vymysleli systém kolektivní bezpečnosti na nadnárodním a nadstranickém principu. Metternichův systém byl založen na dvou pilířích - bezpečnosti a stabilitě nejen ve vojenském slova smyslu, ale hlavně šlo o kompromis mocí. Metternich prý nikdy v podstatě nebyl proti myšlence pomalých evolučních reforem, jenže nebyl ochoten připustit změny v sociálně - ekonomické sféře jak doma, tak v zahraničí. Důvodem bylo právě blížící se nebezpečí revoluce.

Kann klade důraz na to, že Metternich by ve své době ušetřen komplikací s demokracií. Navíc byl velmi nepřístupný k vlivu veřejného mínění, dokonce i car Alexandr I. na tom byl s veřejným míněním lépe. Kdyby dokázal s tímto faktorem pracovat jinak, nemuselo ho to možná nakonec stát místo. Metternichova politika byla sice možná trochu váhavá v jednání, ale nikdy jí nechyběla představivost a plánování.

⁶¹ <http://www.trasa.ctnactka.net/2004/040512vs463.htm>

⁶² HERRE, F. *Metternich*. Themis 1996, str. 340

⁶³ The journal of modern history, Vol. 32, No. 4 (Dec. 1960) pp- 333-339, Kaan, R. Metternich: A Reappraisal of His Impact on International Relations

Podle Kanna je velmi těžké zhodnotit, jestli Metternich ovlivnil mezinárodní politiku až do dnešních dob. Já sdílím jeho názor. Rozhodně se nedá popřít, že Metternich dokázal udělat tři zásadní věci: Kontrolovat Rusko, zachránit habsburskou monarchii před pádem a hlavně udržet po dobu své vlády mír.

5.4 Metternich a Henry Kissinger

Henry Kissinger Metternicha zkoumal dopodrobna a je velkým obdivovatelem jeho systému rovnováhy⁶⁴. Kissinger dokonce psal svou disertační práci o Vídeňském kongresu. Později zkoumal systém rovnováhy ve své knize *Diplomacy* a také v knize *The world restored: Metternich, Castlereagh and the Problems of Peace*. Kissinger, jako jeden z mála amerických politiků, dokázal svět vnímat komplexně, proto je tak významnou osobností.

Kissinger Metternichovu metodu evropské rovnováhy doporučoval a také jí praktikoval jako americký ministr zahraničí. Podle Kissingera Metternich provozoval politiku statu quo v pravém slova smyslu. Cílem této politiky byla stabilita, nikoli uskutečňování ideálů. Tento stav může přetrvat, ale musí se proti agresi zajistit i fyzicky. Kissinger věřil, že mezinárodní systém může fungovat jen pokud se udržuje v rovnováze a jednotlivé síly mezi sebou vedou dialog o řešení problémů.

Kissinger ve svém Umění diplomacie popisuje dějiny od Richelieua k pádu Berlínského zdi. Toto dílo je všeobecně považováno za základní pro každého, kdo se zabývá diplomacií a mezinárodními vztahy. Je pozoruhodné, že jako americký politik má obrovský rozhled a evropské dějiny má nastudované do nejmenších nuancí. Kissingerovi určitě pomohlo, že viděl Ameriku s odstupem, protože se v ní nenarodil. Své dětství prožil v Německu. V roce 1938, ve svých 15 letech, uprchl s rodinou do Spojených států.

Metternich i Kissinger byli oba realisté. Věřili, že v Evropě se dá zachovat a udržet mír pomocí systému rovnováhy. Oba neměli mnoho pochopení pro menší národy, proto se dá říct, že Kissinger nemohl být moc nadšený z rozpadu Rakouska-Uherska a nového uspořádání Evropy. Evropané ale vidí období 19. století z trochu jiného úhlu pohledu než Kissinger. Obyvatelstvo kontinentální Evropy se inspirovalo myšlenkami francouzské

⁶⁴ KAVAN J., MATĚJKA Z., ORT A., *Diplomacie*: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., str. 321

revoluce roku 1789 a ochotně je přejímalo, protože přinášely konec feudalismu a nové demokratické svobody a národní obrození. Jak carské Rusko, tak habsburské Rakousko těmto proudům bránily hlavně v Itálii, v Čechách a na Balkáně.

Metternich ani Kissinger nepodléhali politickým tlakům. Metternich nebyl ze Svaté aliance evidentně nijak nadšen. Proto inicioval vytvoření politické protiváhy, tj. Aliance čtyř. Henryho Kissingera, ač židovského původu, náboženství v politice jednostranně neovlivňovalo, snažil se přispět k řešení izraelsko - palestinského konfliktu.

Zatímco koncert velmocí v 19. století vycházel z napoleonských válek, tak v sedmdesátých letech systém teď již světové rovnováhy vycházel z výsledků druhé světové války. Sedmdesátým letům se někdy ne neprávem říká „koncert strachu“. Na jedné straně stálo Rusko, které se po druhé světové válce stalo velmocí a vybudovalo si velkou, nejen vojenskou sílu (po první světové válce do dění ve světě zasáhnout nemohlo, jelikož mělo mnoho problémů samo se sebou). Po druhé světové válce se Rusku podařilo vybudovat velký zbrojní potenciál, zejména jaderný. Na druhé straně stály Spojené státy americké, které vyšly z druhé světové války jako absolutní vítěz. Nebylo to překvapením, válka na území USA nezasáhla a tudíž měly velkou výhodu. Třetím hrotem trojúhelníku se v sedmdesátých letech stala Čína (díky Kissingerovi, který s ní navázal diplomatické styky).

Kissinger, jako jeden z mála, v sedmdesátých letech pochopil, že nic jako sovětsko - čínský blok neexistuje. Mezi Čínou a SSSR panovalo hluboké nepřátelství už od dob Stalina a Mao Ce - tunga. Tím, že se udržovala idea čínsko - sovětského bloku, posilovala pozice obou zemí.

Rusko bylo ochotno jadernému zbrojení obětovat vše, což je jedním z důvodů, proč hospodářství stagnovalo, či spíše upadalo ve všech odvětvích, která nebyla přímo spojena se zbrojním průmyslem. Čím více se vynakládalo na zbrojení, tím více se SSSR snažil izolovat jak své, tak obyvatelstvo svých evropských satelitů od vnějších vlivů. Sovětskému svazu se ale izolace obyvatel později vymstila. V osmdesátých letech se začal režim uvolňovat a naplno se ukázal rozpad ruského hospodářství. Z původní velmoci se pomalu stával stát, který již nebyl schopný Spojeným státům konkurovat.

ZÁVĚR

Klemens Václav Nepomuk Lothar kníže Metternich Winneburg - Ochsenhausen, vévoda z Portelly, byl bezesporu jedním z největších diplomatů, nejen devatenáctého století. Směle ho můžeme zařadit mezi velikány jako byl Richelieu či Bismarck. Otázka, kterou jsem si o něm nejednou položila, zněla následovně: jak by to vypadalo, kdyby se Metternich narodil v jiné době?

On sám již ve dvacátých letech devatenáctého století prohlásil, že se špatně narodil. Mínil, že buď měl přijít na svět až na začátku 20. století, nebo o padesát let dříve, když ještě naplno zářil *ancien régime*. Podle mého názoru měl naprostou pravdu. Pokud by se narodil ve 20. století, nikdy by nepoznal Francouzskou revoluci, která tak ovlivnila jeho názory na demokracii a liberalismus. Jenže otázkou také zůstává, jak by to na začátku 20. století vlastně vypadalo, kdyby Napoleona nikdo nezastavil. Svět mohl vypadat naprosto jinak. Je možné, že by dnešní evropské státy vůbec neexistovaly a na území Evropy by se rozprostírala pouze Francie.

Kdyby se Metternich narodil o padesát let dříve než ve skutečnosti, byla by to pro něj výhra. Naplno by si mohl užívat starého režimu, který tak miloval a kdo ví, jestli by nedokázal potlačit Francouzskou revoluci hned v jejích počátcích. Pokud by byl na stejné pozici jako ve skutečnosti a snažil by se nastolit svůj systém rovnováhy, myslím že by se mu to povedlo. I když na druhou stranu Napoleon byl tak silnou osobností, že se o tom dá jen těžko spekulovat. Pokud by ale ve Francii revoluce vůbec neproběhla a na trůnu by dál seděli Bourboni, tak by Napoleon měl velmi těžkou cestu ke svému prosazení.

Metternichův systém rovnováhy a situace po druhé světové válce v sobě skrývají mnoho paralel. Stejně jako Metternich po napoleonských válkách nevynechal Francii ve svých plánech, tak Spojené státy po druhé světové válce podporovaly Evropu tzv. Marshallovým plánem. Díky tomu se mohl v Západním Německu udát hospodářský zázrak. V Evropě se začalo tvořit nejdříve ESUO (Evropské společenství uhlí a oceli), které se postupně vyvinulo v dnešní Evropskou unii.

Další paralelu lze vidět v absolutistickém Rakousku a komunistickém Rusku. Politici vůdci těchto dvou zemí nebyli schopni a ochotni postupem času povolit uzdu přirozenému vývoji svých států a to způsobilo jejich pád.

V sedmdesátých letech se SSSR snažil o naprostou izolaci nejen sebe samotného, ale i svých satelitů. SSSR byl přesvědčen, že právě pomocí tohoto plánu bude možné zachovat status quo. Na konci sedmdesátých let došlo k Helsinskému procesu, kde se západní svět snažil podat ruku na usmířenou Sovětskému svazu. SSSR s ním de jure souhlasilo, ale de facto se téměř nic nezměnilo. Myšlenky lidských práv už ale byly jednou vysloveny a vzbudily v Sovětském svazu a v dalších zemích tzv. socialistického tábora spontánní odezvu, která paradoxně vedla k dalšímu potlačování práv v těchto zemích.

Sovětské hospodářství selhalo a ručička vah se musela převážít na stranu USA. Sovětský svaz se musel rozpadnout, stejně jako předtím Rakousko - Uhersko. Sovětský svaz vkládal veškeré prostředky do prestižního kosmického programu a zbrojení, proto musel přijít jeho pád. Nejen hospodářská nestabilita zejména SSSR, ale hlavně paradoxně uvolnění režimu a nabytí nových práv, nakonec vedly k pádu bipolárního světa a k nutnosti zahájit sbližování se západním světem.

Vedle určitých paralel mezi Sovětským svazem ve druhé polovině 20. století a habsburským Rakouskem první poloviny 19. století je třeba uvědomit si i podstatné rozdíly. Rakouská absolutistická monarchie měla k demokracii velmi daleko, ale oproti totalitním režimům dvacátého století byla spíše přívětivým a pokojným rájem. Biedermeierovské časy byly příjemné, klidné a někteří pamětníci tvrdili, že dokonce nudné. Rakousko sice bylo v devatenáctém století policejní stát s tvrdou cenzurou. Nutno ale podotknout že oficiálně sice všechny tyto věci existovaly, ale ve skutečnosti si stejně kdekdo dělal a myslel svoje. Této době se někdy podle mne neprávem říká „Metternichovský absolutismus“. Podle mého názoru by se jí mělo říkat spíše „absolutismus Františkánský“, jelikož Metternich se o vnitřní poměry v zemi až tak nestaral, to spíše císař.

Metternich byl odpůrcem jakékoli revoluce, jelikož již v mládí viděl její důsledky. Nikdy nepochopil ani nacionalismus. Rakousko držel pod absolutistickou taktovkou už jen kvůli strachu z rozpadu mnohonárodnostní říše. Jakmile by se jednotlivým národům z habsburské monarchie povolila uzda, dělalo by to více škody než užitku. Dnes vidíme, že

dříve nebo později se nacionalismus projevit musel, ale Metternich ho dokázal více méně úspěšně potlačovat celou svou politickou kariéru.

Malé státy sice ležely na okraji jeho zájmu, ale cílem jeho systému rovnováhy bylo něco daleko většího, takže se to podle mě dá pochopit. Metternich uvedl Evropu do stavu klidu na dlouhých třicet let. Dokázal to na základě jasně formulovaných konzervativních postojů. Sám o sobě samolibě prohlašoval, že je skálou řádu. Dnes můžeme říct, že jí opravdu byl. Jeho politika se po celá léta nezměnila a byl schopen obětovat téměř cokoli, jen aby byla zachována evropská rovnováha. Další věc, která díky němu dodnes úspěšně funguje, je kongresová diplomacie. I když Metternich dělal chyby, nedá se mu upřít mnoho zásluh na dnešním světovém pořádku. Byl diplomatem a státníkem v pravém slova smyslu a podle mého si zaslouží obdiv.

Kissinger i Metternich se snažili nastolit a udržovat rovnováhu a samozřejmě tomu museli něco obětovat. Oba tito muži měli zájem o vyváženost a nepodléhali ideologickým tlakům. Kissinger i v případě pozitivních věcí, jako jsou lidská práva, vždy dbal na to, jestli tlak na jejich prosazování neudělá věci ještě horší než již jsou. V době studené války se Amerika i Rusko snažily působit tak, aby nikdo nenarušil rovnováhu přechodem na druhou stranu. Proto je Kissingerovi vyčítána například podpora autoritářského Pinochetova režimu v Chile nebo původní podpora Vietnamu.

Systém Evropské rovnováhy byl beze sporu výborným nápadem. Podle mého názoru je geniální právě myšlenka, aby žádný stát neměl vojenskou ani politickou převahu. Potom může být rovnováha zachována. Tento systém by měl fungovat i v dnešním světě, ale nyní podle mého názoru nemůže být plně využit, jelikož vedoucí pozici mají stále Spojené státy, Rusko a dnes i znovu Čína.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ

Publikace:

ADAMOVIČ, K., KRÍŽKOVSKÝ, L., **Stručné dějiny diplomacie**, Praha: C.H.Beck, 2002, 346 s., ISBN 80-7179-309-4

DRULÁK, P. a kol., **Jak zkoumat politiku**, Praha: Portál, s.r.o., 2008, 256 s., ISBN 978-80-7367-385-7

HERRE F., **Metternich** [z němčiny přeložila Marie Goldmannová], Praha: Themis, 1996, 356 s., ISBN 80-85821-36-2

KAVAN J., MATĚJKA Z., ORT A., **Diplomacie**, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. 327 s., ISBN 978-80-7380-079-6

KISSINGER, H., **Umění diplomacie**, Praha: Prostor, 1999, 799 s. ISBN: 80-7260-025-7

ŠEDIVÝ J., **Metternich kontra Napoleon**, Praha: Volvox Globator, 2005, 200 s. ISBN: 11-103-8813/337106-491-2

TAYLOR, A. J. P., **Poslední století habsburské monarchie**: Rakousko a Rakousko-Uhersko v letech 1809-1918, Brno: Barrister & Principal, 1998, 371 s., ISBN 80-85947-26-9

VEBER, V. a kol., **Dějiny Rakouska**, Praha: Lidové noviny, 2007, 748 s., ISBN 978-80-7106-239-4

Internetové zdroje:

ČT 24

Historický magazín: Henry Kissinger – mág americké diplomacie, 6.6.2008, <http://www.ct24.cz/textove-prepisy/historicky-magazin/17829-henry-kissinger-mag-americke-diplomacie/>

JSTOR

- ELROD, R.B., **The Concert of Europe: A Fresh Look at an International System**, World Politics, Vol. 28, No. 2 (Jan., 1976), pp. 159-174, <http://www.jstor.org/stable/2009888>
- KANAN, R. **Metternich: A Reappraisal of His Impact on International Relations**, The journal of modern history, Vol. 32, No. 4 (Dec. 1960) pp- 333-339, <http://www.jstor.org/stable/1872609?&Search=yes&term=metternich&list=hide&searchUri=%2Faction%2FdoBasicSearch%3FQuery%3Dmetternich%26x%3D0%26y%3D0%26wc%3Don&item=6&ttl=2522&returnArticleService=showArticle>

- KISSINGER, H. **The Congress of Vienna: A Reappraisal**, World Politics, Vol. 8, No. 2 (Jan., 1956), pp. 264-280
<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/2008974.pdf>
- KISSINGER, H. **The conservative dilemma: Reflections on the political thought of Metternich**, The American Political Science Review, Vol. 48, No. 4 (Dec. 1954) pp. 1017-1030
<http://www.jstor.org/stable/1951008?&Search=yes&term=metternich&list=hide&searchUri=%2Faction%2FdoBasicSearch%3FQuery%3Dmetternich%26x%3D0%26y%3D0%26wc%3Don&item=8&ttl=2522&returnArticleService=showArticle>

<http://www.trasa.ctrnactka.net/2004/040512vs463.htm> **Muž, který stvořil Evropu míru a blahobytu** (byť poněkud zatuchlého) (připomenutí souvislostí, které vám unikly nebo vám je zatajili)

Časopisy:

VODIČKOVÁ J. **Metternichovy lásky přepisují mapu Evropy!**, HISTORY REVUE, 7.červenec 2008

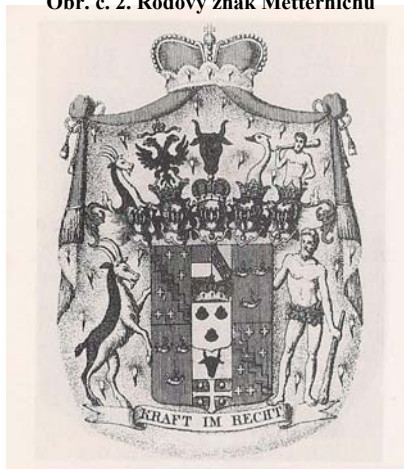
Seznam příloh

Obr. č. 1. Metternich na vrcholu kariéry

Zdroj: <http://en.wikipedia.org/wiki/Metternich>

Obr. č. 2. Rodový znak Metternichů

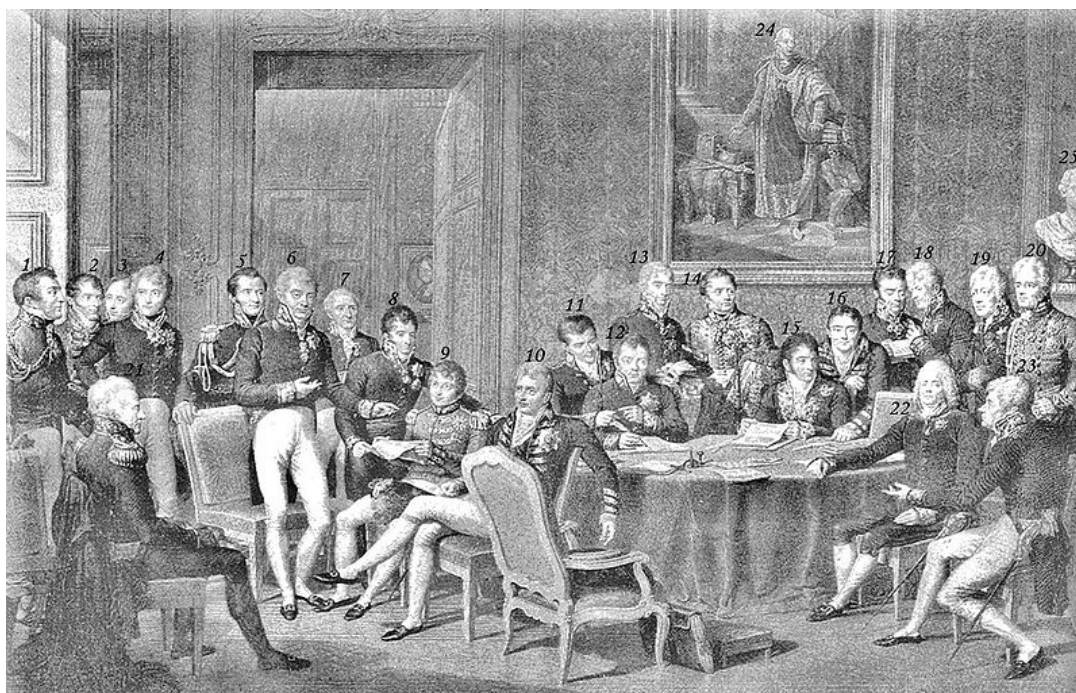
Zdroj: HERRE,F. Metternich, Themis 1996

Obr. č. 3. Metternichův útěk z Vídně po březnové revoluci. jedna z mnoha dobových karikatur

Zdroj: HERRE,F. Metternich, Themis 1996

Obr. č. 4. Účastníci Vídeňského kongresu

Zdroj: http://en.wikipedia.org/wiki/Congress_of_Vienna

1. Wellington (UK)	13. Prince Andrey Kirillovich Razumovsky (Russia)
2. Joachim Lobo da Silveira (Portugal)	14. Charles Stewart, 3rd Marquess of Londonderry (UK)
3. Antonio Saldanha da Gama (Portugal)	15. Pedro Gómez Labrador, Marquis of Labrador (Spain)
4. Count Carl Löwenhielm (Sweden)	16. Richard Le Poer Trench, 2nd Earl of Clancarty (UK)
5. Jean-Louis-Paul-François, 5th Duke of Noailles (France)	17. Wacken (Recorder)
6. Metternich (Austria)	18. Friedrich von Gentz (Congress Secretary)
7. André Dupin (France)	19. Baron Wilhelm von Humboldt (Prussia)
8. Count Karl Robert Nesselrode (Russia)	20. William Schaw Cathcart, 1st Earl Cathcart (UK)
9. Pedro de Sousa Holstein, Count of Palmella (Portugal)	21. Prince Karl August von Hardenberg (Prussia)
10. Castlereagh (UK)	22. Talleyrand (France)
11. Emmerich Joseph, Duke of Dalberg (France)	23. Count Gustav Ernst von Stackelberg (Russia)
12. Johann von Wessenberg (Austria)	